International Journal of Social and Humanities Sciences Research
JSHSR
Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi
Uluslararası Hakemli Dergi- International Refereed Journal
ISSN: 2459-1149

Received-Makale Geliş Tarihi 08.10.2025
Published-Yayınlanma Tarihi 31.12.2025
Volume-Cilt (Issue-Sayı), ss/pp 12 (126),2649-2667

Research Article /Araştırma Makalesi
10.5281/zenodo.18124599

Prof. Dr. Mehmet Yolcu
https://orcid.org/ 0000-0002-4501-4399
Bitlis Eren Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Bitlis / TÜRKİYE
ROR Id: https://ror.org/00mm4ys28

Keşfu'z-Zunûn'da Kırâat Tilâvet ve Tertîl Müellefâtı

Writings of Qiraat Tilawat and Tertil in Kashf al-Zunun

ÖZET

Bu incelemede, önce Kâtip Çelebi'nin eserlerinden hareketle Kur'ân ve Tefsir kültürü incelenmek istenmiş ancak bu konunun geniş kapsamı ortaya çıkınca araştırmanın alanı daraltılarak K. Çelebi'nin sadece Keşfu'z-Zunûn'da bahsettiği kıraat, tilavet ve tertîl disiplini hakkında verdiği eserler ve müellifleri incelenmeye alınmıştır. İncelemenin sonucunda K. Çelebi'nin 347 eserden söz edip farklı ebatlarda onların muhtevalarına değindiği müşahede edilmiştir. Bu kitap/Risale ve şerhlerin büyük bir kısmı doğrudan bir Kıraat İmamının kıraatini incelemekle ilgilidir. Diğer bir kısmı Yedi Kıraati veya On Kıraati ele almaktadır. Cüzi bir bölümü şaz kıraatleri incelemektedir. Yine az bir yekûn tutan birkaç eser de Kıraat İmamlarının biyografilerine veya konuya ilişkin bibliyografyaya tahsis edilmiştir. Eserlerin sergilenmesinde Arapça alfabenin sistematik biçimde kullanıldığı gözlenmiştir. Müellifin konuların uygun yerinde o disiplinle ilgili kimi zaman doyurucu bilgi verdiği, kiminde ise özlü bilgiler vermekle yetindiği müşahede edilmiştir. Kâtip Çelebi'nin kendisinden önceki ve sonraki kültür tarihçileri arasında Kur'ân Kıraati hakkında hatırı sayılır bir birikime sahip olduğu ve bunu özellikle Keşfu'z-Zunûn'da ortaya koyduğu anlaşılmaktadır.
Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, Kezfu'z-Zunûn, Kıraat, Tilavet.

ABSTRACT

This study initially aimed to examine the culture of the Quran and its interpretation through the works of Katip Celebi. However, due to the broad scope of this topic, the research area was narrowed to focus solely on the works and authors related to the disciplines of recitation, chanting, and articulation mentioned by K. Celebi in his work *Kashf al-Zunun*. The study revealed that K. Celebi mentions 347 works, discussing their contents in varying degrees. A large portion of these books/treatises and commentaries directly address the recitation of a particular Imam of Recitation. Others deal with the Seven or Ten Recitations. A small portion examines unusual recitations. A few works, constituting a small number, are dedicated to the biographies of Imams of Recitation or to bibliography on the subject. The systematic use of the Arabic alphabet in the presentation of the works was observed. It has been observed that the author sometimes provides comprehensive information on the subject matter at the appropriate point, while at other times he contented himself with concise information. It is understood that Katip Celebi possessed a considerable knowledge of Qur'anic recitation among the cultural historians who preceded and followed him, and that he particularly demonstrated this in Kashf al-Zunun.
Keywords: Tafsir, Qur'an, Kashf al-Zunun, Qiraat, Tilawat.

1. GİRİŞ

Kâtip Çelebi, küçük yaşlarda Kur'an dersleri alıp onun bazı öne çıkarılan surelerini öğrendi ve ezberledi. Bunun ardından, birçok aklî ve naklî ilim/bilim tahsil ettiği bilinmektedir. Genç yaşlarında (14-28 yaşları) genelde iç savaşlarda bir gözlemci ve vakanüvis olarak katılmıştır. Aldığı eğitim sayesinde amelde Hanefi (150/767), itikatta ise Ehl-i Sünnete bağlı bir Maturîdî (333/944) takipçisiydi. Açısındant ve sosyal teorilerde İbn Haldun (808/1406); düşünce sistemi açısından İşrakiliğin[1] izinde gitmiştir. Babasının mesleği sayesinde önce Divan-ı Hümayun'da devlet görevinde bulunmuştur. Bu onun ufkunu genişletmiştir. Yanı sıra müspet ilimlerle uğraşmış daha sonra dini ilimlere ilgi duymuş ve bu ilimlerde derinleşmiş bir âlimdir. İlim/bilim aşkından başka şeylere yönelmemiş onun için İstanbul'a yerleşerek ilimle iştigal etmiştir. Bu nedenle 4. Murat'ın meşhur Bağdat seferine (1638) katılmamıştır. Bu da onun ilmi ihtimam ve eğiliminin daha güçlü olduğunu göstermektedir.

[1] Şehâbeddin es-Suhreverdî (587/1191) tarafından kurulan felsefi tasavvuf merkezli mistik ve teosofik (Tanrı bilgeliği/Tanrısal Bilgelik) bir düşünce sistemidir.

Birçok alanla ilgilenen ve bu alanlarla ilgili çok eser kaleme alan Kâtip Çelebi, Osmanlının velut müelliflerinden biridir. Onun tefsir, fıkıh ve ahlak alanında eserleri olduğu gibi, fen bilimleri, coğrafya, iktisat, dünya tarihi, deniz savaşları tarihi, Avrupa (Yunan, Bizans, Hıristiyanlık) tarihi sahasında da birden çok risale veya kitabı mevcuttur. Ayrıca o, bir biyografi ve bibliyografya yazarı, hikmet derleyicisi, muhakeme ve analiz uzmanı olarak hatırı sayılır yapıtlar telif etmiştir. Hâcî Halîfe, *Düstûru'l-Amel*'de "Yönetilenlerin Vaziyetine Dair" başlıklı konuda dört unsurun (ulema, asker, tüccar, halk) birbiriyle uyumlu ve dengeli olması gerektiğini savunur. Bu da onun her dört unsuru yakından çok iyi tanıdığı anlamına gelir. Ayrıca *Keşfu'z-Zunûn* adını verdiği ve 20 yılda ancak tamamladığı dünya çapında önemi haiz bir bibliyografya ve ilimler ansiklopedisinin de yazarıdır. *Keşfu'z-Zunûn*'da 15.000'e yakın kitap ve risâle, 10.000 kadar da müellif adı geçmekte olup burada 300'ü aşkın ilim dalı hakkında bilgi verilmektedir.

Hâcî Halîfe (1609-1657), birçok değerli ve verimli eserin müellifi olan Osmanlı ulemasındandır. Kâtip Çelebi olarak da tanınır. Onun hayatı birçok açıdan ele alınmayı hak eden bir zenginliğe sahiptir. Mesela eğitimi, tecrübe sahibi olması, babasının onu yetiştirmek için gösterdiği takdirlik emekler/gayretler her tür takdirin üstündedir. Bu amaçla özel hocalar beş yaşından itibaren onun iyi bir eğitim almasını temin etmeye çalışmışlardır. Bu amaçla babası onu kendisiyle birlikte gittiği yerlere götürmüştür. Buna savaşlar dâhildir. Onun babası ile ilişkileri günümüzde bile ders ve ibret alınacak geniş bir derinliğe sahiptir. Bu sayede cihad-ı ekber diye tanımladığı ilim peşinde bir ömür verebilmiştir. Kitaplara gösterdiği ilgisi ve alaka nedeniyle müellefatında pek çok kaynak kullanması hem kendisine hem de eserlerine güvenmeyi sağlamış ve gün geçtikçe ona yönelik teveccühü arttırmıştır. Hâsılı "*Hâcî Halîfe yaşadığı çağa tanıklık yapmış önemli bir ilim adamı ve düşünürdür*."

Kur'an'ın rehberlik ettiği nizamda Allah ile insan, insan ile insan, din ile dünya, dünya ile ahiret, inanç sistemi ile hayat tarzı, kadın ile erkek arasında dengeyi esas alan yeni bir dünya hedefleniyordu. Yaşadığı dönemde sorunların başında fen bilimlerinde ve aklî ilimlerdeki gerçekten bir durgunluk olduğunu fark ettiğinden kendisini devlete ve topluma karşı sorumlu hissedip çeşitli sorunları ele alır ve onlar için çözüm yolları arar. Bu amaçla var gücünü kullandı ve çare olarak birçok alanda ilmî veya bilimsel eser yazar. Kendi döneminde bozulmanın gün geçtikçe derinleştiği gerçeğini idarî, askerî, içtimai alanlarda gözlemleyen Kâtip Çelebi birçok alanda ıslahat yapılması gerektiğini anlar. Onun için bilimler alanında olduğu kadar dinî ve ahlakî tutum ve davranışlara varana kadar çok şeyde yeniden yapılanmanın kaçınılmaz olduğunu çok yerde dile getirmeye çalışır.[2]

Umumi açıdan teganni üç kısımdır. Kuş sesleriyle yapılan teganni, insan sesiyle yapılan teganni ve alet sesleriyle gerçekleştirilen teganni. En ufak bir mülahaza ile kuşların nağmelerini dinlemenin hiçbir sakıncası olmadığı anlaşılır. İnsan nağmelerini dinlemenin ise yol açtığı şeylere göre hükmü ortaya çıkar. Şayet günahkârlığa ve ahlaksızlığa sebep oluyorsa mahzurlu/haram ve sakıncalı sayılır. Aksine iyi, güzel, hayırlı ve faydalı şeylere yol açıyorsa, cumhura göre mubah ve helaldir. Bu açıdan bakıldığında Kur'ân kırâatinde/tilâvetinde tertîl ve harflerin tecvîde uygun biçimde mahreçlere zarar vermeyecek bir şekilde teganni yapılması da uygun ve caiz olmalıdır.[3]

Osmanlı Devleti'nin düşünce sisteminde (özellikle 17. asırda) İslâmî ilimlerin temelde iki farklı düşünce akımı tarafından ele alınırdı. Bunların biri medrese diğeri tekkedir. Medresede genel manada aklî ve naklî ilimler öğrenilir, talim edilir ve ilgili telifler yapılırdı. Tekkede ise genelde irfânî bilgiler, züht ve takva hayatı, ihlâs ve dürüstlük ile karılmış tasavvufî öğretiler talim edilir ve bu saha ile alakalı eserler yazılırdı.[4]

Hâcî Halîfe'nin ilim-din ilişkisi, teşrifata dair bilgiler, analojik siyaset bilimi ve yönetim biçimleri, literatür bilgisi, devlet bütçesine dair analizleri ve çare olarak önerilerde bulunması onun geniş çaplı bir bilgin olduğunu gösterir. Kendisi Arapça, Farsça ve Latince biliyordu. Kendi dönemindeki Osmanlı coğrafyasında yaşayan Müslümanların halini dakik biçimde görür. Doğu Anadolu ve Güney Anadolu Suriye[5], Irak, İran ve Hicaz bölgelerini gezer. Bu açıdan Batıda yaşanan bilimsel gelişmelerle analojik açıdan değerlendirme

[2] Krş. Eşref Altaş, "Kâtip Çelebi'de Islahat Düşüncesi", *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi* 12 (Ekim 2007), ss. 217-260.
[3] Kâtip Çelebi, *Mîzânu'l-Hakk fi İhtiyâri'l-Ehakk*, çev. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018, 45-46.
[4] İdiz, Ferzende, "Kâtip Çelebi'nin Mîzânu'l-Hakk Adlı Eseri Bağlamında Kâdızâdeliler-Sivasîler Mücâdelesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/39 (2015), 1052.
[5] Bu yöre, yani Yukarı Mezopotamya Coğrafyası, Katip Çelebi'den önce de birçok İslamî ilim dalına havzalık yapmış, birçok ilim adamı yetiştirmiştir. Âmid/Diyarbakır, Hısn-ı Mansur/Adıyaman, Kâhta/Eskihisar ve Behesni/Besni gibi yerleşim birimleri, onlardan bazılarıdır. Geniş bilgi için bkz. Hacı Çiçek, Yukarı Mezopotamya Coğrafyasında Geleneksel Medrese Metodolojisi ile Arapça Öğretimi Yapan Kurumlara Dair Bir Mülahaza (Kahta Merkezi Örneği), İlahiyat Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler, Gece Kitaplığı, 115-162, (2021); Hacı Çiçek-Osman Kaya, eş-Şeyh Bâkir el-Kahtâvî ve İlim Dünyasındaki Yeri, e-*Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi/Journal of Oriental Scientific Research (JOSR),* Kasım-2017 Cilt:9 Sayı:2 (18) (2017), 771-785.

yapabiliyor ve değişmelerin izini sürebiliyordu. Bu sebeple tarih, coğrafya, astronomi, kelam, matematik, felsefe ve benzeri ilimlerin/bilimlerin geliştirilmesi amacıyla kimi eserler yazmaya yönelir. Mesela onun ömrünün son demlerinde kaleme aldığı en önemli mirasından biri sayılan *Mizânu'l-Hak fî İhtiyâri'l-Ehak* (ميزان الحق في اختيار الأحق) adlı eseri bu amaca hizmet etmek içindir.[6] Ayrıca o, pozitif bilimler (fen bilimleri) diye bilinen matematik ve mühendislik gibi bilim dallarının ehemmiyetini vurgulamıştır. Hâcî Halîfe yaşadığı dönemdeki aşırı dindarlığa, görüşlerdeki aşırılıklara ve mutedil çizgiden sapan dengesizliklere karşı bilim/ilim ve araştırmayı öne çıkarır, sükûnet ve basiret ile bakmayı ve hakikati gözleriyle görmeyi önerir. Yani gerçek bir ilim adamına yakışanı tavsiye eder.

İnsan ve cemiyet meselelerine, ihtiyaçlarına ve açmazlarına duyarlı bir ruşen-fikr veya entelektüel ya da aydın olan Hâcî Halîfe çağının toplum sorunlarına kayıtsız kalmamış, aksine aklını ve fikrini sorunların çözümü için takdire şayan bir azim ve umutla kullanmıştır. Onun öncelikle aradığı sağlıklı ve tutarlı bir bakış açısında sahip olmaktır. Makul ve mutedil bir bakış açısına sahip olmak ise dört başı mamur bir eğitim almaya bağlıdır. Bu şartlarda Kâtip Çelebi geliştirecek ve ilerletecek bir eğitim programı içinde mutlaka aklî ilimlerin yer alması gerektiğini ileri sürer ve onu mütemadiyen savunur.

2. KEŞFU'Z-ZUNÛN AN ESÂMİ'L-KÜTÜB VE'L-FUNÛN VE İDÂH EL-MEKNÛN HAKKINDA NOTLAR

(كشف الظنون عن أسامي الكتب والفنون وإيضاح المكنون)

Hâcî Halîfe (Kâtip Çelebi) içinde yetiştiği havzanın ötesine uzanabilen bir bilgi ve birikime sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle çağında Avrupa'daki bilimsel gelişme ve ilerlemeleri yakından izleyebilmiştir. Onun *Keşfu'z-Zunûn* adlı eseri gününe kadar gelen bir İslam kültür atlası kıvamında olup çağdaş metotlarla hazırlanmıştır. Onun için bu eseri, Doğudaki bilgi birikiminin bir hâsılası olduğu kadar modern bilim dağarcığının bir mahsulü de sayılmalıdır. Bu nedenle *Keşfu'z-Zunûn* yüksek ilmi/bilimsel değeri açısından düşünüldüğünde yazarının Doğu kültürünü gerçek bir özgüvenle sürdürürken, bilim alanında henüz söylenmemiş yeni şeyler söylemenin imkânına inanan, içinde yetiştiği zihniyetle beraber bunun dışında gelişen ve yeni üretilen bilimsel birikimin ciddiye alınması gerektiğini düşünen bir aydın olduğunu gösteren çok delil vardır. Hâsılı Hâcî Halîfe'nin zihniyet dünyasının kökleri esas itibariyle İslam düşüncesi, medeniyeti ve kültürüne dayanmaktadır. Bununla beraber, çağında özellikle Batıda keşfedilen ve gittikçe gelişen beşerî ve modern bilimlere olumlu bakışı onun geniş ufkunun em önemli göstergelerinden biri sayılmalıdır. Yani Kâtip Çelebi, yaşadığı dönemde mevcut ilmî ve bilimsel birikimle yetinmemiş, bunun yanında Batı'daki bilimsel gelişmelerden sürekli istifade etmek gerektiği eğiliminde olmuştur. Onun için kullandığı yöntem ve uygulamalarla bilimsel düzeyde halka ve ulemaya, umera ve devlet ricaline yol gösterme çabası içinde bulunmuştur. O yeni gelişme ve ilerlemelerin izini sürerken bağlı bulunduğu Doğu kültürünü yeniden keşfetmiş ve bu ikisi arasında ilişki kuran kapsamlı ve külli bir bakış açısıyla *Kesfu'z-Zunûn* adını verdiği büyük eserini hazırlamıştır.[7]

Hâcî Halîfe'nin *Keşfu'z-Zunûn*'da izlediği metot dikkat çekicidir. O burada kitapların sadece isim ve yazarlarını sıralamakla kalmaz, bunun yanında ele aldığı eserlerin muhtevası, ana başlıkları, yazılış amaçları ile ilgili değerlendirmelerini ekler. Bu değerlendirmelerinin büyük bir kısmı özellikle aklî ilimlere ait kitapların tanıtımında yer alır. Yani bu eser bir bilimler ansiklopedisidir ve onun hem Batılılar hem de Doğulular üzerinde kalıcı bir etki bıraktığı tartışmasız bir gerçektir. Bu açıdan bakıldığında onun Osmanlı kültürüne ve özellikle bilimler camiasına önemli bir katkısı sağladığı rahatlıkla söylenebilir.

Kâtib Çelebi *Keşfü'z-Zunûn*'da ilim dallarını harf sırasına göre ele alır. Meselâ tefsir ilminden tâ (ت), fıkıh ilminden fâ (ف), kıraat ilminden kâf (ق) maddesinde bahsedilmesi böyledir. Bazı eserlerin iki harfte birden verilmesi de söz konusudur. Doğrusu bunların bir maddede verilmesiydi. Mesela *el-Kasîdetu't-Tâhiriyye* kitabı buna güzel bir örnektir: "*el-Kasîdetü't-Tâhiriyye,* Şâtıbiyye rivayeti üzere Kıraat-i Aşere ile ilgili 1135 beyitten oluşan bir kitaptır. eş-Şeyhu'l-İmâm (el-'Âlimu'l-'Âmil) Tâhir b. Arapşâh el-İsbahânî'ye

[6] *Mizânu'l-Hak fî İhtiyâri'l-Ehak* sıra ile şu konuları ele alır: 1-) Hızır'ın Hayatı (Hızır yaşıyor mu ölmüş müdür?), 2-) Sema, Raks ve Devran (helal mi haram mı?),3-) Tasliye ve Tarziye (hutbe esnasında salavat getirilir mi? Allah razı olsun denir mi?), 4-) Tütün (sigara içmek helal mi haram mı?), 5-) Kahve (içmenin sakıncası var mıdır?), 6-) Afyon Kullanımı (tedavi için kullanılabilir mi?), 7-) Hz. Muhammed'in Anne-Babasının İmanı (mümin sayılırlar mı?), 8-) Firavun'un İmanı (Geçerli mi, değil mi?), 9-) Şeyh Muhyiddin İbn-i Arabi (Şeyh-i Ekber mi? Ekfer mi?), 10-) Yezid'e Lanet (okunur mu okunmaz mı?), 11-) Bid'at (nedir, ne değildir?), 12-) Kabir Ziyareti (Adabı), Namaz (nafile namazlar cemaatle kılınır mı?), 13-) Musafaha (namazlardan sonra el sıkışmak caiz mi?), 14-) İnhina (Selam verirken eğilmek doğru mudur?), 15-) Emr- bi'l-Marûf Nehyi ani'l-Munker, 16-) Millet ve 17-) Rüşvet. Bkz. Kâtip Çelebi, *Mîzânu'l-Hak,* s. 9-85.

[7] Krş. Bilal Yurtoğlu, *Keşfu'z-Zunûn ve Kâtip Çelebi'nin Bilim Anlayışı,* Dr tezi, AÜSBE, Ankara 2007, s.407; İlhan Kutluer, "İki Çağ Arasında: Kâtip Çelebi'de Aklî İlimler Vurgusunun Geleneksel ve Güncel Tazammunları" *Yitirilmiş Hikmeti Ararken,* İz Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 548.

(786/1384) aittir." Bu eser, Kâtip Çelebi tarafından hem tâ (ط) maddesinde hem de zâ (ظ) maddesinde kaydedilmiştir. Ancak tâ (ط) maddesiyle ilgili olsa gerektir.[8]

Keşfu'z-Zunûn 'da Kur'ân ve tefsir usulü müellefatı ve bunların müelliflerine hatırı sayılır biçimde geniş yer verilmiştir. Onun Tefsîr İlmi başlığı altında 71 (yetmiş bir) esere yer verdiği görülür.[9] Ne ki o, bu listede zikredilen tüm eserler hakkında sadra şifa malumat vermez. Hatta listenin metodik olmadığı ve bu nedenle karmakarışık bir görünüm arz ettiği de söylenebilir.[10] Bu meyanda Hâcî Halîfe, Kur'ân'ın nüzûl keyfiyeti, ayetlerin te'vîli ve tefsiri, müfessirde bulunması gereken şartlar, müfessirlerin tabakaları, sûreler hakkında bilgi verilmesi, esbab-ı nüzûl, aksâm el-Kur'ân, Mufredât el-Kur'ân, Muteşâhu'l-Kur'ân, el-Vucûh ve'n-Nezâir, ve Kur'ân tilâveti, tertîli ve kırâati, tecvîd ve mehâric-i hurûf konularında yazılmış eserleri ve müelliflerini özlü biçimde tanıtmaya çalışmıştır.[11] Burada ele alınan eserler ve müellifleri standart biçimde anlatılmış değildir. Haklarında çok detaylı bilgi verilenler olduğu gibi sadece kitap/risale ismi ile yazarının adı verilenler de çoktur.[12]

Hâcî Halîfe, genelde her başlık altında alfabetik biçimde sıralayacağı kitaplara ve müelliflerine geçmeden önce o konuyla ilgili bilgiler vermeyi esas düstur kabul eder. Bu da ilim adamları ve meraklıları için iyi olmuştur. Bunun yanında, ele aldığı müellifler ile eserler çok defa tekrarlanır. Onun için *Keşfu'z-Zunûn* tarafından ele alınan şahıslar, eserler ve konular sistematik değil, karmakarışık bir şekilde verilmiş gibi bir intiba uyandırır. Hâlbuki böyle dağınık biçimde değil de eser/şahıs/konu mesela ilk ele alındığı yerde etraflıca tanıtılıp hakkında doyurucu bilgiler verilseydi daha verimli kullanılabilecek konuma kavuşurlardı. Bu metodik sistemle konu/şahıs/eser arayan okur ve ilim adamı araştırıcılar için daha faydalı olurdu. Ayrıca kimi müelliflerin isimleri, künyeleri veya lakapları doğru yazılmamıştır. Bu durum bazı eserlerin isimleri için de söz konusudur[13] ve onları fark etmek veya tashih etmek her okurun kotarabileceği bir iş değildir. Bu nedenle biz bu incelemede kendimize mahsus bir sergileme metodu kullandık. Müellifin sergileme yolunu izleyemedik.

Kâtib Çelebî, bu ansiklopedik eserinde genelde Arapça, Farsça ve Türkçe müellefatı olan toplam 10.000 müellifi ve yaklaşık 14.500 telifini kaydetmiştir. Burada o, Müslümanlar tarafından ortaya konan İslâm kültürünü ve ilim/bilim tarihini bir bütün şeklinde tasvir etmeye çalışmıştır.[14] Bu bakımdan *Keşfu'z-Zunûn* kadim gelenekte *el-Fihrist*, *Tabakât* ve *İhsâ el-Ulûm* diye bilinen üç kategoride yazılmış eserleri bünyesinde eritmiştir. Başlıca kaynakları *el-Fihrist* (Muhammed b. İshâk en-Nedîm 380/990), *İhbâru'l-ʿUlemâ bi-Ahbâri'l-Hukemâ* (İbnu'l-Kıftî 646/1248), *Vefeyâtu'l-Aʿyân* (İbn Hallikân 681/1282), *Tabakāt eş-Şâfiiyye el-Kübrâ* (Tacuddin es-Subkî 756/1355), *Mukaddime* (İbn Haldûn 808/1406) ve *Miftâhu's-Saʿâde ve Misbâhu's-Siyâde fî Mevdu'âti'l-'Ulûm* (Taşköprîzâde 968/1561). Ele aldığı eserleri metot açısından mümkün mertebe alfabetik sıra ile vermeye çalışmıştır.

Keşfü'z-Zunûn'un ön sözü sayılan Mukaddime'de beş bölümde ele alır: 1-) İlmin tarif, tanım ve taksimi; 2-) İlimlerin menşei/kaynağı ve dayanağı; 3-) Müellifler ve eserlerini telif şekilleri; 4-) İlimlerin gelişimi ve uygarlıkla ilişkileri; 5-) İzah, şerh ve talik geleneğinin çeşitli tarzları ve misyonları.[15]

Hâcî Halîfe, kıraat konusunun başında, eserler ve müelliflerine geçmeden önce, kıraatin tarifini verir. Kıraat ilminin faydalarına değinir, bu konuda âlimlerin mülahaza ve değerlendirmelerine yer verir. Ancak bundan sonra kıraat disiplini hakkında yazılmış kitapları/risaleleri alfabetik olarak sıralar. Eserleri verirken, çoğun, değerlendirmeye girmez. Nadiren fikrini beyan ettiğine de rastlanır.[16] Kıraat hakkındaki kitapların/risalelerin yazarlarını ele alırken onların bu disiplindeki bilimsel değerine veya ilmi derecesine işaret etmek bağlamında "eş-Şeyhu'l-İmâm", "eş-Şeyhu'l-Muhakkik", "el-İmâm" ve "eş-Şeyh", benzeri unvanlar kullanır.[17] Bunların

[8] Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn,* 2/1341.

[9] Edirnevî, bu asırlarda yaşamış 69 müfessir kaydetmiştir. Bkz. Edirnevî, *Tabakātü'l-müfessirîn,* 3-48. Ömer Nasuhi Bilmen ise 92 müfessirden söz etmiştir. Bkz. Ö. N. Bilmen, *Tabakātu'l-Müfessirîn,* Bilmen Yayınları, İstanbul 1973, 1/203-363.

[10] Bkz. Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn,* 1/434 ila 462.

[11] Kâtip Çelebî, *Keşfu'z-Zunûn,* 1/76, 204, 244, 334, 339, 383, 427, 428, 429, 433, 534, 634, 735-736, 828, 1207, 1545; 2/1050, 1090, 1107, 1203-1206, 1209, 1342, 1447, 1515, 1526, 1606, 17054, 1772, 1827, 1836, 1921, 1947, 1992, 1993, 1994, 2001, 2026, ...

[12] Söz gelimi, İbn Cerîr et-Taberî, Sehl b. Abdullah et-Tusterî, İbn Arafe ve Ebû'l-Leys es-Semerkandî hakkında yazdıklarına bakılabilir. Kâtip Çelebî, *Keşfu'z-Zunûn,* 1/437, 441; Kâtip Çelebî, *Sullem el-Vusûl*,2/156, 3/259, 4/288.

[13] Mesela: "Mukâtil b. Süleymân (150/767) *Tefsiru Mukâtil b. Hayyân ve Mukâtil b. Süleymân"* cümlesi böyle bir durumun delilidir. Yani bir tefsir iki müellife izafe edilmiştir. Hâlbuki Mukatil b. Süleyman öteden beri çok ünlü bir müfessirdir ve ismi karıştırılabilecek bir şahsiyet değildir. *İkinci bir misal:* Ebû Bekr Muhammed b. Ali b. Ahmed el-Udfuvî (388/998), *el-İstiğnâ fi't-Tefsîr* (*Tefsîru'l-Udfuvî*). Burada eseri cilt sayısı bir yerde 100, başka yerde 120 şeklinde verilmiştir. İsmi de *el-İstiftâ fî 'İlmi'l-Kur'ân* diye verilmiştir. Bkz. Kâtip Çelebî, *Keşfu'z-Zunûn,* 1/79, 441-442.

[14] İlhan Kutluer, "Kâtip Çelebî ve Bilimler: Keşfü'z-Zünûn'un Mukaddimesinde "el-İlm" Kavramı", *MÜİF Dergisi* 18, (2000) s.79-99.

[15] Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn,* 1/1-58.

[16] Mesela Sehâvî'nin (643/1245) *Cemâlu'l-Kurrâ ve Kemâlu'l-İkrâ'* eserini takdir edip överken Ebû Hayyân el-Endelûsî'nin (745/1344) *'Ikdu'l-Leâlî fi'l-Kırââti's-Seb'ı'l-'Avâlî*'si için: *Bu eserde Ebû Amr ed-Dânî'nin et-Teysîr'i olduğu gibi tekrar gerek kayda değer bir ilave yapılmamıştır* der.

[17] Bkz. Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn,* 2/1189.

tamamı onun ifadeleri mi yoksa öyle bilindikleri için kendisinin de kullandığı netleştirilememiştir. Listede çok olmasa da kimi tekrarlara yer verir.[18] Bazen hakkında tafsilatlı bilgi verilmiş bir eserin bu geniş bilgisinin de tekrarlandığına da rastlanır.[19] Kimi zaman isim benzerliği olan eserleri tek isim altında topladığına rastlanır.[20] Genelde müellifin vefat tarihi hicri takvime göre verir ama kimi zaman eserin yazılış tarihini verdiği de vakidir.[21] İlk cümleleri, cilt sayısı ve bölümleri hakkında bilgi verdikleri de vardır. Ama sadece nispetini verip geçtikleri de vardır.[22] Tarihler bazen rakamla verilir ve yazıyla da yazılır. Nadiren rakamlar ile yazılar uyumlu olmaz.[23]

Keşfu'z-Zunûn kıraatler eserine ilişkin ana başlıklar ise şöyledir:

A-I) Harflerin Okuşu (Kur'ân Tilâveti)

1. *Ahkâmu'l-Hemze li-Hişâm ve Hamza* *** İbrâhim b. Amr el-Ca'berî (v.732).
2. *el-İ'tikâd fi'z-Zâi ve'd-Dâd* *** İbn Mâlik en-Nahvî (v.673).
3. *Umde el-İrfân fî Vasfi Hurûf el-Kur'an* *** Hayrullâh b. Hayruddîn el-Kârî'.[24]
4. *el-Yâât el-Muşeddede fi'l-Kur'ân* *** Mekkî b. Ebû Tâlib el-Mukrî (v.437).
5. *el-Keşf an Ahkâm el-Hemze fi'l-Vakf li-Hişâm ve Hamza* *** H. b. Ali el-Hısnî (v.963).
6. *el-Letâif fî Cem'i Hemz el-Mesâhif* *** İbn Miksem en-Nahvî (v.355).
7. *Kitâb el-Hemze ve Tahfîfuhâ* *** (Kutrub en-Nahvî) M. b. el-Müstenîr (v.206).
8. *Kitâb el-Hemze ve Tahfîfuhâ* *** Abdu'l-Melik b. Karîb el-Asma'î (v.215)
9. *Kitâb el-Hemze ve Tahfîfuhâ* *** Sa'îd b. Evs el-Hazrecî (v.215).

A-II) Hurûf-i Meânî (Kur'ân Harflerinin Manaları)

1. *el-Cenâ ed-Dânî fî Hurûf el-Meânî* *** Hasen b. Kâsim el-Murâdî (v.749).[25]
2. *el-Hidâye ilâ Bulûğu'n-Nihâye* *** Mekkî b. Ebû Tâlib (v.437).[26]

B-I) Kıraatler Mutlak Manada (Genel Bilgiler)

1. Kıraatlere Giriş. *el-Medhal fi'l-Kırâât* *** Yûsuf b. Abdullâh el-Kurtubî (v.462).
2. Usûl. *Şart el-Kırâe 'Ale'ş-Şeyh* *** Ahmed b. M. Mesnedu't-Dunyâ (v.576).
3. Kıraat Usulü. *Kitâb el-Kırâât* *** Ali b. Ömer ed-Dârekutnî (v.385).
4. *Usûlu'l-Kırâât* *** Muhammed b. el-Cezerî'ye (v.833).
5. Kıraatlerde Lehçeler. *el-Muhît bi-Luğât el-Kırâât* *** Ahmed b. Ali (v.544).
6. *İrşâd el-Mubtedî ve Tezkira el-Muntehî* *** Muhammed b. el-Huseyn el-Kalânisî (v.521)
7. *İrşâd el-Mubtedî ve Tezkira el-Muntehî* *** Abdu'l-Mun'im b. Muhammed b. Ğalbûn (v.389).
8. *Tebsira el-Mubtedî ve Tezkira el-Muntehî fi'l-Kırâât* *** Sıbtu'l-Hayyât Abdullah b. Ali (v.541).
9. Kıraat. *Cem' er-Riâye fi'l-Kırâe* ***

1. Kıraat. *Cummâ' Ebvâb Vucûb (Vucûh) Kırâat el-Kur'ân* *** Ahmed b. Huseyn el-Beyhakî'.
2. Kıraat. *ed-Davâbit ve'l-İşârât li-Eczâi 'İlmi'l-Kırâât* *** İbrâhim b. Ömer el-Bikâî (v.885).[27]
3. Kıraat. *el-Cevâhir el-Fâhira fi'l-Kırâe* ***

[18] Sözgelimi *Fethu'l-Vasîd fî Şerhi'l-Kasîd* bu tekrarın bir misalidir. Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, 2/1899 ile 2/1999.
[19] Mesela *el-Ferîdetu'l-Bâriziyye fî Halli'l-Kasîde eş-Şâtıbiyye* isimli eser hakkındaki bilgiler tafsilatıyla tekrar edilmiştir. Mekkî b. Ebî Tâlib'in *el-Mûcez fi'l-Kırâât* isimli eseri hakkındaki bilgiler de tekrar edilmişti. Bkz. Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, 2/1899 ile 2/1999.
[20] Mesela el-câmi' diye başlayan eserlerin tümünü *el-Câmi'u fi'l-Kırââti'l-Aşr* başlığıyla sıralanmıştır. Burada da alfabetik sırayı takip ettiği görülür. Hayyât el-Bağdadî, İbn Cerîr et-Taberî, Nasr el-Fârisî, İbn Fâris gibi.
[21] Mesela el-Husanî'nin, *el-Cevhera fi'l-Kurrâi'l-(Kırââti) Aşera* hakkında: "hicrî 961 senesinde telif etmiştir" der.
[22] Bkz. Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*, 2/1343.
[23] Mesela İbn en-Neccâr el-Bağdâdî vefatı rakam ile 843 şeklinde verilirken yazı ile altı yüz kırk üç diye yazılmıştır.
[24] "Ayasofya Camii İmâm-Hatîbiydi; eseri manzumdur."
[25] "Kitabın iç dizaynı İbn Hişâm'ın Muğnî'sinden alınmıştır."
[26] "Meânî'l-Kur'an ve Ulûmu'l-Kur'an sahasında 70 cüzlük bir kitaptır."
[27] "Kıraatlerle ilgili muhtasar, değerli bir kitaptır."

4. Kıraat. *el-Cevher ed-Dekkâk fi'l-Kırâât* ***
5. Kıraat. *el-Gâye fi'l-Kırâa 'alâ Tarîkati İbn Mihrân* *** İbn Bâziş Ahmed b. Ali el-Mukrî (v.540).
6. Kıraat. *el-Hidâye fi'l-Kırâat* *** Ahmed b. Ammâr el-Mehdevî (v.430).
7. Kıraat. *el-Kâsid* *** Abdurrahmân b. Hasen el-Hazrecî (v.446).
8. Kıraat. *el-Kasîde ed-Dâliyye* *** M. b. Abdullâh b. Mâlik en-Nahvî (v.672).
9. Kıraat. *el-Kırâe es-Selâse fi'l-Eimme es-Selâse* *** M. el-Umerî el-Adevî (telif.920).
10. Kıraat. *el-Kifâye fi'l-Kırâ'a* *** el-Ferrâ' el-Begavî (v.516).
11. Kıraat. *el-Kutr el-Mısrî fî Kırâati Ebû Amr b. el-'Alâ el-Basrî* *** Ömer b. Kâsim b. M. en-Neşşâr.
12. Kıraat. *el-Leâli el-Celîle fî Şerh eş-Şâtıbiyye* ***
13. Kıraat. *el-Leâli el-Ferîde fî Şerh eş-Şâtıbiyye:*
14. Kıraat. *el-Mûcez fi'l-Kırâât* *** (el-Ehvâzî) Sa'îd b. Ahmed b. 'Amr el-Cezîrî.
15. Kıraat. *el-Mûcez fi'l-Kırâât* *** (el-Ehvâzî) Sa'îd b. Ahmed el-Cezîrî.
16. Kıraat. *el-Mûcez fi'l-Kırâât* *** Mekkî b. Ebû Tâlib el-Mukrî (v.437).
17. Kıraat. *el-Mûcez fi'l-Kırâât* *** Mekkî b. Ebû Tâlib el-Mukrî (v.437).
18. Kıraat. *en-Neyyir el-Ehvâzî fî Kırâat Zeyd b. Ali* *** (Ebû Ali) el-Ehvâzî el-Mukrî'ye.
19. Kıraat. *eş-Şâfî* *** İbnu'l-Furât es-Serahsî (v.414).
20. Kıraat. *eş-Şâfî* *** Yunus b. M. er-Radâvendî.
21. Kıraat. *eş-Şem'a el-Mudiyye bi-Neşr el-Kırâât el-Mardiyye* *** M. b. el-Muvakki'el-Mevsilî (v.656).[28]
22. Kıraat. *et- Teysîr fi'l-Kırâât* *** Ahmed b. Ammâr el-Mehdevî (v.430).
23. Kıraat. *et-Tahrîd fî Kırâati'l-Kur'an:*
24. Kıraat. *et-Telhîs fi'l-Kırâât* *** Abdu'l-Kerîm b. Abdu's-Samed et-Taberî (v.478).
25. Kıraat. *et-Temhîd fi'l-Kırâât* *** Mâlikî'nindir.
26. Kıraat. *Gâye el-Matlûb fî Kırâat Halef ve Ebû Ca'fer ve Ya'kûb* *** İbn Ayyâş el-Mekkî (v.583).[29]
27. Kıraat. *Gâye el-Matlûb fî Kırâat Ya'kûb* *** Ebû Hayyân M. b. Yûsuf el-Endelûsî (v.745).
28. Kıraat. *Hall er-Rumûz fi'l-Kırâat* *** Ya'kûb b. Bedrân el-Mısrî'ye (v.688) aittir.
29. Kıraat. *Hidâye el-Murtâb ve Gâye el-Huffâz ve't-Tullâb* *** Ali es-Sehâvî (v.643).[30]
30. Kıraat. *Hidâye er-Rifâk fi'l-Kırâat* *** Ahmed b. M. (el-Mukrî) el-Vâsıtî.
31. Kıraat. *Kasîde fî Kırâeti Ebû 'Amr* *** Ahmed b. Vehbân.
32. Kıraat. *Kasîde fi'l-Kırâe* *** M. b. Ahmed b. M. el-Meâfirî el-Endelûsî (v.591).
33. Kıraat. *Kenz el-Meânî fî Şerhi Hirzi'l-Emânî:*.
34. Kıraat. *Keşf el-Esrâr an Kırâat el-Eimme el-Ahyâr* *** Ahmed b. İsmâîl el-Kevrânî (v.893).
35. Kıraat. *Keşf el-Estâr fîmâ İhtârah el-Bezzâr* *** Abdu'l-Vehhâb b. Vehbân ed-Dımeşkî (v.768).
36. Kıraat. *Kırâe el-Hasen el-Basrî ve Ya'kûb* *** el-Ehvâzî.
37. Kıraat. *Kırâe İbn Muhaysin* *** el-Hasen b. M. el-Ehvâzî (v.447).
38. Kıraat. *Kırâet Ebî 'Amr* *** Ahmed b. Abdurrahman b. Vehbân (v.585).
39. Kıraat. *en-Nuket el-Ferîde* *** (el-Mağribî) M. b. Ali M. el-Bicâî.

[28] "Nazmı ve ihtisâr şekli açısından gerçekten çok değerli bir muhtasardır."
[29] "Nazmı, Abdu'l-Bâsit b. Ahmed el-Mekkî (ö. 853) tarafından düzenlenmiştir."
[30] "Kıraat alanında kısa bir manzûmedir."

40. Kıraat. *Kurra el-'Ayn fi'l-Feth ve'l-İmâle Beyne'l-Lafzayn* *** Ali b. Osmân el-Mukrî (v.801).
41. Kıraat. *Lem'a ez-Zemân* ***
42. Kıraat. *Minhâc et-Tevkîf fi'l-Kıraat* *** M. b. Abdu's-Samed es-Sehâvî el-Kebîr.
43. Kıraat. *Munye.* Ahmed (b. el-Huseyn ed-Dîneverî el-Mukrî (v.433).
44. Kıraat. *Munye el-Kırâat*
45. Kıraat. *Nesru'd-Durer* *** Abdu's-Samed es-Sehâvî (v.643).
46. Kıraat. *Sûku'l-Arûs* *** Abd'l-Kerîm b. Abdu's-Samed et-Taberî (v.478).[31]
47. Kıraat. *Telhîs el-'İbârât fi'l-Kırâât* *** Hasen b. Halef el-Hevvârî (v.514).
48. Kıraat. *Vusûl el-Ğamr ilâ Usûl Kırâat Ebû 'Amr* *** Ali b. Kâsim el-Batâyihî (v.572).
49. Kıraat. *Zînetu'l-Kârî* *** .[32]
50. *el-İktirâh fi'l-Kırâa* *** İbn Kezzâbe
51. *Akvâ'l-'Uded fi'l-Kırâa* *** Muhammed b. Abdissamed es-Sehâvî (643).
52. *el-İktifâ fi'l-Kırâa* *** İsmâîl b. Halef el-Mukrî (v.455). *Detaylı Bilgi Verdikleri.*
53. *Muhtasar el-İktifâ fi'l-Kırâa* ******* İsmâîl b. Halef el-Mukrî (v.455).
54. Kıraat. *İmticâcu'l-Kurrâ fi'l-Kırâa* *** İbnu's-Sirâc en-Nahvî es-Sırrî (v.316).
55. Kıraatler. *Letâif el-İşârât li-Funûn el-Kırâât* *** Ahmed b. M. el-Kastallânî (v.923).
56. *el-İ'lân fi'l-Kırâât* *** Abdurrahman b. Abdulmecîd es-Safarâvî (v.636).
57. *el- Envâru'l-Bâhirât fi'l-Kırâât* *******
58. *Musned el-Kırâât* *** İsmâîl b. İshâk el-Ezdî (v.820).
59. *Mefâtîh el-Eğânî fi'l-Kırâât ve'l-Meânî* *** M. b. Ebû'l-Mehâsin el-Kirmânî. Tt: 563 Cemaziyülevvel.
60. *el-Mufsih fi'l-Kırâât* *** Ubeydullâh b. M. el-Esedî (v.387).
61. Kıraatler. *el-Lâmiyye fi'l-Kırâât* *** M. b. Yûsuf b. en-Nahvî (v.745).
62. Kıraatler. *eş-Şâmil fi'l-Kırâât* *** Ahmed b. el-Huseyn el-Mukrî'ye (v.381).
63. Kıraatler. *Mustalah el-İşârât fi'l-Kırâât ez-Zevâid es-Selâse Aşr el-Merviyye 'an es-Sikât* *** Ali b. Osmân b. M. b. el-Kâsih el-'Uzrî (v.801).
64. Kıraatler. *Tezkira el-Muntehâ fi'l-Kırâât* *** M. b. Huseyn el-Kalânisî (v.521).
65. *Izhâru'l-Esrâr fi'l-Kırâa* ***
66. *el-Burhân fî Kırâati'l-Kur'an* *** Fahreddîn er-Râzî (v.606).
67. *el-Muctebâ fi'l-Kırâat* *** Abdu'l-Cebbâr b. Ahmed et-Tarsûsî (v.420).
68. Kıraat Genel. *Muncid el-Mukriîn ve Murşid et-Tâlibîn* *** M. b. M. el-Cezerî.
69. Kıraat Genel. *Mufrede Ya'kûb* *** (İbnu'l-Fehhâm) Abdu'r-Rahmân b. Atîk es-Sakalî (v.516)
70. Kıraat Genel. *Mufrede Ya'kûb* *** Abdu'l-Bârî b. Abdu'r-Rahmân es-Sa'îdî (v.650).
71. Kıraat Genel. *Mufrede Ya'kûb* *** Osmân b. Sa'îd ed-Dânî el-Mukrî (v.444).
72. Kıraat Genel. *Nihâye el-İtkân:*
73. Kıraat Genel. *el-Muaddel fi'l-Kırâat* *** İbn Galbûn (Abdu'l-Mun'im) el-Halebî el-Mukrî (v.389).
74. Kıraatler Genel. Kitâb el-Kırâât *** Ebû Ubeyd el-Kâsim b. Sellâm[33]

[31] "Burada kıraat ile alakalı 1550 tarîk-rivayet cem edilmiştir."
[32] "Müellif bu eserde önemli meseleleri cem etmiştir. Kıraatla ilgili muhtasar bir eserdir."
[33] "Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm (ö. 224) *Kitâb el-Kırâât* adıyla ilk kitap yazan kişidir."

75. Kıraatler Genel. Kitâb el-Kırâât *** el-Fadl b. el-Abbâs el-Ensârî
76. Kıraatler Genel. Kitâb el-Kırâât *** el-Fadl b. Hâlid en-Nahvî,
77. Kıraatler Genel. Kitâb el-Kırâât *** İbn Hâleveyh Huseyn b. Abdillâh en-Nahvî'nin (v.370).
78. Kıraatler Genel. Kitâb el-Kırâât *** M. b. Yahyâ el-Katî'î.
79. Kıraatler Genel. Kitâb el-Kırâât *** Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ es-Sa'leb (v.291),
80. Kıraatler Genel. Kitâb el-Kırâât *** Ebû Hâtim Sehl b. M. es-Sicistânî (v.248),

B-II) Kıraat Âdâbı

1. *Âdâbu'l-Kırâe*: (Abdullah) İbn Kuteybe (v.276).

2. Teslîs. *Tuhfe el-Akrân fîmâ Kurie bi't-Teslîs min Hurûfi'l-Kur'an* *** Ahmed b. Yusuf er-Ruaynî (v.777).[34]

3. Tilâvet. *Tuhfe el-İhvân fîmâ Tesihhu bihî Tilâvetu'l-Kur'ân* *** Halîl b. Osmân el-Mukrî.

4. Terkîk-Tefhîm. *Tahkîk et-Ta'lîm fi't-Terkîki ve't-Tefhîm* *** İbrâhim b. Ömer el-Ca'berî (v.732).[35]

5. Feth-İmâle. *el-Mûdih fi'l-Feth ve'l-İmâle* *** Osmân b. Sa'îd ed-Dânî el-Mukrî (v.444).

C-I) Kırâât-i Selâs (Üç Kırâat)

1. *ed-Durra el-Mudîe fî Kırâât el-Eimme es-Selâse el-Mardiyye* *** M. b. M. el-Cezerî.

2. *Nehc ed-Dimâse fî Nazm el-Kırâât es-Selâse* *** İbrâhîm b. Ömer el-Ca'berî (v.732).

C-II) Kırâât-i Sitt (Altı Kırâat)

1. *el-Kifâye fi'l-Kırâât es-Sitt* *** Abdullâh b. Ali el-Bağdâdî (v.541).

C-III) Kıraat-ı Seb' (Yedi Kıraat)

1. *İhkâmu'ş-Şeb'a fi'l-Kırââti's-Seb'a* *** Serîca b. Muhammed el-Malatî (v.788).

2. *Islâhu'l-Mantık ve't-Tab' li Edâi'l-Kırââti's-Seb'*

3. *el-İknâ' fi'l-Kırââti's-Seb'* *** Ahmed b. Ali b. Bâziş (v.546).[36]

4. *el-Îcâz fi'l-Kırââti's-Seb'* *** Sıbtu'l-Hayyât Abdullah b. Ali (v.541).

5. *el-Îmâ' ilâ Mezâhib es-Seb'ah el-Kurrâ* *** Muhammed b. Muhammed el-Kalî'î el-İşbîlî (v.553).

6. *et-Tebsira fi'l-Kırâât es-Seb'a (Seb')* *** Mekkî b. Ebî Tâlib (v.437).[37]

7. *'İkd el-Leâlî fi'l-Kırâât es-Seb' el-'Avâlî* *** Ebû Hayyân M. b. Yûsuf (v.745).[38]

8. *Câmi' el-Beyân fi'l-Kırâât es-Seb':*Osman b. Sa'îd ed-Dânî (v.444).[39]

9. *Câmi'un fi's-Seb'a* *** Kemal b. Fâris. Yedi kıraati cem eder.

10. *ed-Durra el-Ferîde fî Şerh el-Kasîde* *** Huseyn b. Ebû'l- 'İzz el-Hemedânî (v.643).

11. *el-'İkdu'n-Nedîd fî Şerh el-Kasîd* *** "Şâtıbiyye'nin şerhlerinde zikredilmişti." Bulunamadı…

12. *el-Budûr ez-Zâhira* *** en-Neşşâr.

13. *el-Emâlî el-Mardiyye* *** İbnu'l-Kâsih el-Mukrî (v.801).

14. *el-Ferîde el-Bâriziyye fî Halli el-Kasîde eş-Şâtıbiyye* *** Daha önce geçmişti.

15. *el-Feth ed-Dânî "Şerhu Hirz el-Emânî"* *** Ahmed b. M. el-Kastallânî (v.923).

---

[34] "Kur'an'da üç harekeyle okunabilir kelimeleri anlatır."
[35] "Onu gördüm. 309 beyit olup (بحمد الله الباريء الباري أبتدئ) diye başlar."
[36] "Şu ana kadar benzeri telif edilmemiştir."
[37] "Beş cilttir. Mekkî b. Ebû Tâlib ise kıraatle ilgili eserleriyle ünlüdür." Bkz. İbnu'l-Cezerî, *en- Neşr fi'l-Kırâât el-'Aşr (Neşr el-Kırâât el-'Aşr)*, thk. Eymen Ruşdî Suveyd, DĞDK, 1/274-275.
[38] "*Şâtıbiyye* gibi bir manzumedir. Ebû Hayyân, Ebû Amr ed-Dânî'nin *Teysîr*'inden fazlasını söylemez."
[39] "Dânî'nin en kâmil-mükemmel eseri budur. Burada 500 küsur rivayet/tarîk cemedilmiştir." "Dânî, Kıraat ilminde bildiği ne varsa hepsini bu kitabına derc etmiştir" sözü meşhurdur.

16. *el-Fevâid el-Muzafferiyye fî Halli Akâidi Tekmile eş-Şâtıbiyye* *** Ahmed b. Ali el-Mahallî ed-Darîr (v.672).[40]

17. *el-Hâdî fi'l-Kırâât es-Seb':*M. b. Sufyân el-Kayrevânî. (v.415 Safer).

18. *el-Hucce fi'l-Kırââti's-Seb'* *** Hasen b. Ahmed el-Fârisi en-Nahvî (v.377).

19. *el-Kâfî fi'l-Kırâât es-Seb'* *** İsmâîl b. Ahmed el-Herevî (v.414).

20. *el-Kâfî fi'l-Kırâât es-Seb'* *** M. b. Şureyh er-Ruaynî el-İşbilî (v.476).

21. *el-Kasîde el-Ulviyye fi'l-Kırâât es-Seb' el-Merviyye* *** Ali b. Osmân b. el-Kâsıh el-Uzrî'ye (v.801).

22. *el-Kasîde eş-Şâtıbiyye* *** Bu, *Hirz el-Emânî* adlı eserdir.

23. *el-Keşf fî Nuket el-Meânî ve'l-İ'râb ve 'İlel el-Kırâât el-Merviyye 'an el-Eimme es-Seb'a*: *** . *el-Câmi'* Ali b. el-Huseyn (el-Bâkûlî) en-Nahvî (v.543).

24. *el-Le'âli'l-Ferîde* *** M. b. el-Hasen el-Mukrî'nin (v.672)

25. *el-Mufîd fi Şerh el-Kasîd* (*Şâtıbiyye*).

26. *el-Mukerrer fî mâ Tevâtara mine'l-Kırâât es-Seb' ve Teharrara* *** (en-Neşşâr) Ömer b. Kâsim b. M. el-Ensârî el-Mukrî.

27. *el-Ulviyye Kasîde fi'l-Kırâât es-Seb'i el-Merviyye* *** Ali b. Osmân b. el-Kâsih el-Mukrî (v.801).[41]

28. *en-Nucûm ez-Zâhira fi's-Seb'a el-Mutevâtira* *** M. b. Süleymân el-Makdisî (v.781).

29. *er-Ravda fi'l-Kırâât es-Seb'* *** Musâ b. el-Huseyn el-Mu'dil el-Mukrî'ye (v.….)

30. *er-Ravda fi'l-Kırâât es-Seb'* *** Ahmed b. Abdullâh el-Endelûsî (v.446).[42]

31. *er-Ravda fi'l-Kırâât es-Seb'* *** el-Hasen b. M. el-Mâlikî (v.438).

32. *eş-Şems el-Munîre fi'l-Kırâât es-Seb' eş-Şehîra* *** el-Huseyn b. M. ed-Debbâs (v.524).

33. *eş-Şir'a fi'l-Kırâât es-Seb'a* *** Hibetullâh b. Abdurrahîm İbnu'l-Bârizî (v.738).

34. *eş-Şir'a fi'l-Kırâât es-Seb'a* *** İbrâhim b. Ömer el-Ca'berî el-Mukrî (v.732).

35. *eş-Şir'a fi'l-Kırâât es-Seb'a:*

36. *eş-Şu'le fî Şerhi'ş-Şâtıbiyye:*

37. *et-Ta'lîl fi'l-Kırâât es-Seb':*Ahmed b. M. el-Mevsılî.[43]

38. *et-Teysîr fi'l-Kırâât es-Seb':*Osman b. Sa'îd ed-Dânî (v.444).[44]

39. *et-Tezkira fi'l-Kırâât es-Seb'* *** Tâhir b. Ahmed en-Nahvî (v.380).

40. *Fethu'l-Vasît fî Şerhi'l-Kasîd* *** Daha önce Şatıbiyye'yi anlatırken geçmişti.

41. *Hırz el-Emânî ve Vechu't-Tehânî fi'l-Kırâât es-Seb' el-Mesânî* *** el-Kâsim b. Fiyerruh eş-Şâtıbî ed-Darîr (v.590).[45]

42. *Hırz el-Meânî fî İhtisâr Hırz el-Emânî* *** M. b. Abdullâh en-Nahvî (v.672).

43. *Hırzu'l-Emânî*' *** Ali b. M. es-Sehâvî (v.643).[46]

44. İbrâzu'l-Meânî min Hirzi'l-Emânî *** Ebû Şâme Abdurrahman b. İsmâil (v.665).

45. *Kenzu'l-Meânî* *** M. b. Ahmed el-Mevsılî (v.656).

[40] "el-Hemedânî'nin *Gâye el-İhtisâr* adlı eserinin 547 beyitten oluşan manzûm şeklidir."
[41] "Bu bir kasîde-i lâmiyyedir."
[42] Bu zatın vefat tarihi *Keşfu'z-Zünun*'da hem hicrî 446 hem de hicri 439 şeklinde gösterilmiştir.
[43] "Nahivde ünlenmiş 11 Ahfeş'ten beşincisidir."
[44] Hakkında geniş bilgi verip şerhlerini de naklettiği bu eserin benzerleri içinde üstün konuma gelmesinin sebebi olarak sahih kıraat kaynaklarından olmasını gösterir.
[45] "İbnu'l-Cezerî'nin et-Tahbîr'de belirttiğine göre; Şâtıbî, Ebû Amr ed-Dânî'nin yedi kıraate dair 1173 beyitlik meşhur *et-Teysîr*'ini su gibi ezberlemiş ve böylece bu sahada ünlü şahsiyetlerden biri olmuştur." Hâcî Halîfe'nin Keşfu'z-Zunûn'da en geniş yer verdiği eser "Şâtibiye" diye ünlenmiş *Hırzu'l-Emânî*'dir dense yeridir.
[46] *Hirzu'l-Emânî*'yi ilk şerh eden kişidir.

46. Kıraat Usulü. *el-Mebsût fi'l-Kırâât es-Seb' el- Madbût* *** eş-Şerîf M. b. Mahmûd es-Semerkandî.[47]

47. *Kitâb el-Kırâât es-Seb'* *** Ahmed b. Mûsâ (İbnu'l-Mucâhid) el-Mukrî (v.324).[48]

48. *Lezzât es-Sem' fi'l-Kırâât es-Seb':*Ahmed b. el-Hasan el-Mâlikî en-Nahvî (v.728).

49. *Nihâyât el-Cem' fi'l-Kırâât es-Seb':*Sureycâ b. M. el-Malatî (v.788).

50. *Sirâcu'l-Kârî* *** İbnu'l-Kâsih el-'Uzrî el-Bağdâdî. Şâtıbiyye şerhidir.

51. *et-Tecvîd li-Buğyeti'l-Mezîd* *** İbnu'l-Fehhâm es-Sıkıllî (v.516).

C-IV)Kırâât-i Semân (Sekiz Kırâat)

1. *el-Mubhic fi'l-Kırâât es-Semân ve Kırâat el- A'meş ve İbn Muhaysin ve İhtiyâr Halef ve el-Yezîdî* *** (Sıbtu'l-Hayyât el-Bağdâdî) Abdullâh b. Ali (v.541).

2. *el-Mufîd fi'l-Kırâât es-Semân* *** M. b. İbrâhim el-Hadramî el-Yemenî (v.560 civarı).[49]

3. *el-Vecîz fi'l-Kırâât es-Semâniye* *** el-Hasen b. Ali el-Ehvâzî (v.446).

4. *Menşe el-Kırâât* *** Fâris b. Ahmed el-Humusî (v.401).

5. *Tezkira İbn Ğalbûn fi'l-Kırâât es-Semân* *** İbn Ğalbûn (v.399).

C-V) Kırâât-ı Aşere (On Kıraat)

1. *el-İşâre fi'l-Kırââti'l-Aşr* *** Mansûr b. Ahmed el-Irâkî (v.465).

2. *el-Budûru'z-Zâhira fi'l-Kırâât el-Aşr el-Mütevâtira* *** Ömer b. Kâsim en-Neşşâr.

3. *Tetimmetu'l-Hirz min Kurrâ'i'l-(Eimmeti'l)-Kenz* *** Burmalızâde Muhammed b. Muhammed el-Adevî.[50]

4. *Cem' el-Usûl fi'l-Kırâe* *** Ali b. Ebî Sa'îd el-Vâsitî (695-743).

5. *Durr el-Efkâr fi'l-Kırâât el-Aşr* *** Ebû'n-Nasr İsmâil el-Vâsitî el-Mukrî.

6. *el- Muvaddah fi'l-Kırâât el-'Aşr* *** M. b. Abdu'l-Melik b. Hayrûn el-Bağdâdî (v.539).

7. *el- Muvaddah fi'l-Kırâât el-'Aşr* *** Nasr b. Ali b. M. eş-Şîrâzî.

8. *el-Câmi fi'l-Kırââti'l-Aşr* *** İbn Cerîr et-Taberî (v.310). Yirmi kıraati cem eder.

9. *el-Câmi' fi'l-Kırâât el-Aşr ve Kırâat el-A'meş* *** Hayyât el-Bağdâdî (v.450).

10. *el-Fevâid es-Sirriyye fî Şerhi Mukaddime el-Cezeriyye* *** İleride gelecek.

11. *el-Hayra fi'l-Kıraat el-Aşera* *** İbn Haddâd el-Mukrî el-Vâsitî (v.596).

12. *el-Kasîde et-Tâhiriyye* *** Tâhir b. Arapşâh el-İsbahânî (v.786).

13. *el-Kenz fi'l-Kırâât el-'Aşr* *** (İbnu'l-Vecîh) Abdullâh b. Abdu'l-Mu'min el-Vâsıtî (v.740).[51]

14. *el-Kifâye el-Muharrara fî Nazm el-Kırâât el-Aşera* *** Huseyn b. Ali el-Hısnî.[52]

15. *el-Mebhere fi'l-Kırâât el-Aşere* *** Ahmed b. Delle (v.653).

16. *el-Miftâh* *** M. b. Abdulmelik el-Mukrî (v.539).

17. *el-Misbâh ez-Zâhir fi'l-Kırâât el-'Aşr el-Bevâhir* *** Mubârek b. el-Hasen eş-Şehrezûrî (v.550).[53]

18. el-Mufîd fi'l-Kırââti'l-'Aşr *** Ahmed b. Mesrûr el-Bağdâdî (v.442).

19. *el-Muhezzeb fi'l-Kırâât el-'Aşr* *** M. b. Ahmed el-Hayyât el-Bağdâdî (v.499).

---

[47] "Kıraat Usulü hakkında üç bölümlü Farsça bir eserdir."
[48] "İbn Mucâhid, kıraatleri 7 ile sınırlayanlar ilk kişidir."
[49] Bu kitapta Ebû Ma'şer et-Taberî'nin (ö. 478) *et-Telhîs fi'l-Kırââti's-Semân*'ı ihtisâr edilip ona birtakım faydalı bilgilerin ilave edilmiştir.
[50] "On kıraat hakkında olup uzun bir kasidedir."
[51] Bu kitapta M. b. Huseyn el-Kalânisî (ö. 521) *İrşâdu'l-Mubtedî ve Tezkira el-Muntehî* ile Osmân b. Sa'îd ed-Dânî (ö. 444) *et-Teysîr fi'l-Kırâat es-Seb'* adlı eserler cem edilmiş ve onlara kimi faydalı bilgiler eklenmiştir.
[52] "Bu kitapta *eş-Şâtıbiyye* ve *ed-Durra* adlı eserleri cem ederken kimi konularda *eş-Şâtıbiyye*'ye ters düşmüştür."
[53] el-Ca'berî der ki: "Ondan yaklaşık 500 tarîk rivayet edilmiştir."

20. *el-Muntehâ fi'l-Kırâât el-'Aşr* *** M. b. Ca'fer el-Huzâî (v.408).[54]

21. *el-Mustenîr fi'l-Kırâât el-'Aşr el-Bevâhir* *** İbn Sivâr Ahmed b. Ali el-Mukrî el-Bağdâdî (v.499).

22. *el-Muvaddah fi el-'Aşr* *** İbn Rıdvân.

23. *en-Neşr fi'l-Kırâât el-'Aşr* *** M. b. M. el-Cezerî (v.833).

24. *et-Takrîb fî Muhtasar en-Neşr fi'l-Kırâât el-Aşr* *** Açıklaması ileride gelecek.

25. *et-Tizkâr fi'l-Kırââti'l-Aşr* *** Huseyn b. Şîtâ el-Bağdâdî (v.445).[55]

26. *Gâye el-İhtisâr fi'l-Kırâât el-'Aşr li-Eimme el-Emsâr* *** Hasen b. Ahmed el-Hemedânî (v.569).

27. *Gâye el-Muhre fi'z-Ziyâde alâ'l-Aşere* *** M.b. M. el-Cezerî (v.833).

28. *Hidâye el-Mehere fî Tetimme el-ʿAşere*. *** İbn el-Cezerî. Telif 833. Manzumdur.

29. *Nazmu'l-Kırâât es-Selâs ez-Zâide 'alâ's-Seb':*Ahmed b. Huseyn er-Remlî el-Makdisî (v.844) k14. *Nazmu'l-Kırâât ez-Zâide 'ale'l-Aşere* *** Ahmed b. Huseyn er-Remlî el-Makdisî (v.844)

30. *Nuzhe el-Berara fî Kırâa el-Eimme el-'Aşere* *** İbrâhîm b. Ömer el-Ca'berî (v.732).

31. *Tahbîru't-Teysîr* *** Kıraat-i Aşera hakkındadır.

32. *Takrîb* *** İbn el-Cezerî.[56]

33. *Tayyibe en-Neşr fi'l-Kırâât el-'Aşr* *** M. b. M. el-Cezerî (v.833).[57]

34. *Tuhfe el-Berara fi'l-Kırâât el-'Aşera* *** (İbnu'l-Vecîh) Abdullâh b. Abdu'l-Mu'min el-Vâsitî (v.740).

35. *Tuhfe el-Berara fî Nesri'l-Kifâyeti'l-Muharrara fi'l-Kırââti'l-Aşera* *** İleride Kâf maddesinde gelecektir.

36. *Tuhfe el-Berara* *** Huseyn b. Ali el-Hısnî. İtmam 559 zilhicce.

37. *Varakât el-Mehere fî Tetimme Kırâât el-Eimme el-'Aşere* *** (İbn el-'Ayyâş el-Kârî) Ahmed b. M. (v.628).

38. *Kâşif Mehâsin el-Ğurra li-Tâlib Menâfii' ed-Durra (ed-Durre fi'l-Kırâ'ât es-Selâs el-Mutemmime li'l-'Aşere):*

C-VI) Kırââat İhdâ Aşere (On Bir Kıraat)

1. *Gâye fi'l-Kırâât el-İhdâ 'Aşer* *** Ebû Hâtim es-Sicistânî.

C-VII) Kıraât-ı Erba'a 'Aşer (On Dört Kıraat)

1. *Îzâhu'r-Rumûz ve Miftâhu'l-Künûz* *** Muhammed b. Halîl b. el-Kabâkıbî (v.849).[58]

2. *el-Îdâh fi'l-Vakf ve'l-İbtidâ* *** Muhammed b. el-Kâsım el-Enbârî (v.328).

3. *el-Îdâh fi'l-Kırâât* *** İbn Yezdâd el-Mukrî (v.446).

C-VIII) Kırâât-ı 'İşrûn (Yirmi Kıraat)

1. *Câmiʿan fi'l-'İşrîn* *** Nasr b. Abdu'l-Azîz eş-Şîrâzî- (v.461).

C-IX) Kırâât-i Hamsûn (Elli Kırâat)

1. *el-Kâmil fi'l-Kırââti'l-Hamsîn* *** Yûsuf b. Ali Huzelî el-Mağribî (v.465).[59]

[54] "Burada daha önce bir araya getirilmemiş bilgileri cem etmiştir."
[55] "Burada yüz kıraat tariki cem edilmiştir."
[56] "Müellif, burada on kıraatin bütün tarîklerini cem ederek benzeri telif edilmemiş bir kitap yazmıştır."
[57] "Bu eser 1019 beyitten oluşan bir manzumedir."
[58] "Kırâât-ı Erba'a 'Aşere hakkındadır. Bunun nazım şeklinde yazılanı da vardır."
[59] "365 imamla bir araya geldiğini bildirmiş ve burada 1495 tarîkle 50 kıraat rivayetini cem etmiştir."

D-I) Sıhhat Şartlarını Taşımayan Kırâatler (Şazz)

1. *Kitâb el-Hucce* *** Ebû Ali el-Fârisi (v.377).

2. *Kitâb el-Muhteseb* *** İbn Cinnî (v.392).

3. *Kitâb eş-Şevâz fi'l-Kırâât* *** Ahmed b. Mûsâ (İbnu'l-Mucâhid) el-Mukrî (v.324).

4. *Kitâb eş-Şevâz* *** Ahmed b. Yahyâ Sa'leb en-Nahvî (v.291).

5. *İlm e-Şevâz min 'İlm el-Kıraat.*

6. *Risâle fi'ş-Şevâzz* *** Ca'berî.

7. *el-İknâ fi'l-Kırââti'ş-Şâzze* *** Hasen b. Ali el-Ehvâzî el-Mukrî (v.446).[60]

8. *el-Kırâât eş-Şâzze* *** M. b. M. b. Cezerî (v.833) Tt. 797 Ramazan.

9. *el-Muhtevâ fi'l-Kırâât eş-Şevâz* *** Osmân b. Sa'îd ed-Dânî el-Mukrî'ye (v.444).

D-II) Kıraat Seçkileri ve Şekilleri

1. *el-Muktebes min el-Kırâât* *** İbn el-Arabî el-Meâfirî el-Mâlikî (v.543).

2. *el-İhtiyâr fî mâ İ'tebera min Kırââti'l-Ebrâr* *** Huseyn b. Ali el-Husanî. (T: 954).

E) Lahn ve İlel Sorunu

1. *el-Keşf an Vucûh el-Kırâât ve 'İlelihâ* *** Mekkî b. Ebî Tâlib el-Mukrî (v.437).

2. *'İlel el-Kırâât* *** Ali b. el-Huseyn el-Bâkûlî (Hicrî 535)

3. *'İlel el-Kırâât* *** Ahmed b. M. en-Nahvî.

4. *'İlel el-Kırâât* *** Selmân b. Abdullâh en-Nahvî (v.493).

5. *el-Lahn el-Hafî* *** Hâşim b. Ahmed el-Halebî (v.577).

6. *Vesîle el-Hafî ilâ İslâh el-Lahn el-Hafî* *** Hâşim b. Ahmed el-Hatîb el-Halebî.

F) Kur'ân Okumanın Fazileti Hakkında

1. *el-İrşâd ve't-Tatrîz fî Fadli Zikrillâhi ve Tilâveti Kitâbihi'l-Azîz* *** Abdullâh b. Es'âd el-Yâfi'î (v.771).

2. *Muhtasar el-İrşâd ve't-Tatrîz fî Fadli Zikrillâhi ve Tilâveti Kitâbihi'l-Azîz* *** Abdullâh b. Es'âd el-Yâfi'î (v.771)

3. Kur'an Ayetleri Hakkında. *Kasîde fî Âyi'l-Kur'an* *** Ahmed b. Ali el-Mukrî el-Bağdâdî.

4. Kur'an Ayetleri Hakkında. *Kasîde fî İhtilâf el-Âyât 'alâ Vezn eş-Şâtıbiyye* *** Tâhir b. Arab b. İbrâhîm el-İsbahânî (v.786).[61]

5. Kur'ân Harfleri Hakkında. *İ'râb Hurûf el-Kur'ân ve Şâzzuh ve Me'ânîh* *** Ahmed b. Mûsâ (İbnu'l-Mucâhid) el-Mukrî (v.324).

6. *Ta'dâdu'l-Ây* *** Abdu'l-Kerîm b. Abdu's-Samed et-Taberî (v.478).

7. *el-İstiğnâ bi'l-Kur'ân* *** İbn Receb el-Hanbelî (v.795).

G) Kurrâ Hakkında

1. *el-İntisâr li Kurrâi'l-Emsâr* *** İbn Miksem en-Nahvî (v.341).

2. *Enîsu'l-Kurrâ* *** Ebû Bekr el-Buhârî el-Mukrî.

3. Ebu Amr. *Gâye el-İhtisâr* *** Kâdî Abdu'l-Vehhâb b. Ahmed (v.768).[62]

4. İbn Kesir. *ed-Durru'n-Nesîr fî Kırâe İbn Kesîr* *** Celâleddîn es-Suyûtî.

5. *et-Tezkira fî İhtilâf el-Kurrâ* *** Mekkî b. Ebû Tâlib (v.437).

[60] "el-Ca'berî bu eserin Ebu'l-'İz el-Kalânisî'ye nispet eder. Ancak onun el-Ehvâzî'ye ait olduğu gayet açıktır. Ayrıca bu eserde şâz konusuyla ilgilenen her ilim tâlibine yetecek bilgi vardır."

[61] "Belki de bu kitap, önceleri sözü edilen *el-Kasîde et-Tâhiriyye* adlı eserdir."

[62] "63 beyitlik bir manzumede Ebû Amr kıraatinin usûlü anlatan eserdir."

6. *Tuhfetu'l-Kurrâ* *** .[63]

7. *Manzûme fî Kırâat Ya'kûb* *** M. b. M. et-Tûnusî (v.823).

8. *Hidâye el-Mehera fî Zikr el-Eimme el-'Aşere el-Müştehere* *** İbn el-Cezerî (v.833).

9. Kıraat-ı Nafi. *el-Kasîde el-Husariyye* *** Ali b. Abdilğanî el-Husarî (v.488).[64]

10. Kıraat-ı Nafi. *Kasîde fî Kırâeti Nâfi'* *** Ali b. Abdu'l-Ğanî el-Kayrevânî (v.488).

11. *Zâdu'l-Kurrâ* ***

12. *Cemâl el-Kurrâ ve Kemâl el-İkrâ'* *** Ali b. M. es-Sehâvî (v.643).[65]

13. *en-Nihâye* (*Nihâyetu'd-Dirâyât fî Esmâ'i-Ricâli'l-Kırâ'ât "Tabakâtü'l-Kurrâ'i'l-Kebîr"*) *** M. b. M. el-Cezerî (v.833)

14. *Ğâye en-Nihâye* (*Ğâye en-Nihâye fî Tabakât el-Kurrâ *** Ğâye en-Nihâye fî Esmâ er-Ricâl el-Kırâât li'r-Rivâye ve'd-Dirâye*") *** M. b. M. el-Cezerî (v.833).[66]

15. *Mufredât el-Kurrâ* *** (Ebû Şâme) Abdurrahmân b. İsmâîl (v.665).

16. *Tabakât el-Kurrâ* *** Osmân ed-Dânî (v.444).

17. On Kurra. *el-Cevheratü fi'l-Kurrâ el (Kırââti) Aşera* *** Huseyn b. Ali el-Husanî.[67]

18. Yedi Kurra. *el-Hucce fî Şerhi Kitâb el-Kurrâ es-Seb'a* *** İbn Mücâhid.

19. *el-Leâli el-Lâmi'a fî Terâcim el-Eimme el-Erbe'a* *** Ömer b. Ahmed eş-Şemmâ' el-Halebî (v.936).

20. *el-İktifâ fî Kırâati Nâfî ve Ebû Amr* ******* Yûsuf b. Abdullah el-Kurtubî (v.463).

21. *el-İntisâr li-Mezhebi İmâm Eimme el-Emsâr* *** Abdu'l-Hâlık b. Esedi'l-Havâl (v.583).

22. *İtmâmu'd-Dirâye li-Kurrâi'n-Nikâye* *** Nûn maddesinde yeniden gelecektir.

23. *el-Hidâye ilâ Ulûm ed-Dirâye* *** M. b. M. b. M. el-Cezerî (ö telif 833...)

24. *Tebsira el-Mustefid fî Ma'rife Ba'di't-Turuk ve'r-Ruvât ve'l-Esânîd* ***.[68]

H) Mehâric-i Hurûf Hakkında

1. Urcûze fî Mehârici'l-Hurûf *** Muhammed b. Harben-Nahvî (v.581).

2. *'İlm Mehâric el-Lisân, 'İlm Mehâric el-Hurûf:*

3. *Durra el-Kârî* *** Abdurrezzâk b. Rızkullâh er-Raseanî (v.661).[69]

4. *Durra eş-Şunûf fî Mehâric el-Hurûf* *** Abdu'l-Vehhâb b. Ahmed el-Hanefî (v.768).

5. *Gâye el-Murâd fî İhrâc ed-Dâd* *** M. b. Ahmed.

6. *Kasîdetün fi'z-Zâ* *** Ali b. Abdullah b. el-Mubârek el-Mervezî (v.519).

7. *Kitâb ed-Dâd ve'z-Zâ* *** Ali b. Yûsuf el-Kıftî (v.646).

8. *Kitâb ed-Dâd ve'z-Zâ* *** M. b. Ca'fer (el-Kayrevânî) el-Kazzâz (v.412).

9. *Risâle fi'd-Dâd ve'z-Zâ* *** Nasr b. M. el-Mevsılî (v.630).

10. *Risâle fi'd-Dâd* *** Ali b. Ğânim el-Makdisi(v.1004).

11. *Risâle Mehâric el-Hurûf ve Sıfâtihâ:*İbn Sînâ.

12. *Zînetu'l-Fudalâ fi'l-Fark Beyne'd-Dâd ve'z-Zâ* *** Abdurrahmân b. M. el-Enbârî en-Nahvî (v.577).

13. Mahâric-i Hurûf. *el-Ğunye fi'd-Dâd ve'z-Zâ* *** Saîd b. Mubârek b. ed-Dehhân en-Nahvî (v.569).

---

[63] "'İlelu'l-Kurrâ hakkında muhtasar bir eserdir."
[64] Nâfi' Kıraati hakkında olup 209 beyittir.
[65] "Alanında derli toplu değerli bir kitaptır. Burada kıraat, tecvîd, nâsih, mensûh, vakf ve ibtidâ gibi konuları çeşitli kitaplardan derlemiştir."
[66] Kıraat konusunda yazılmış en çaplı eserler ve şerhleri bunlardır. "İbn. el-Mulakkin (ö. 804) şerhi 20 cilttir."
[67] "Bu kitabı 961'de yazmıştır."
[68] Şâtıbî'nin "Hirzu'l-Emânî" adlı kitabının şerhidir. "Hirzu'l-Emânî" kısmında gelecektir.
[69] "Anlaşılır bir dille yazılmış "tâ" kafiyeli bir kasidedir. Dâd (ض) ve zâ (ظ) harfinin telaffuzu hakkında yazılmış en faydalı risaledir."

İ) Mushaflar (Hatlar/Yazılar/Noktalama)

1. *Kitâb el-Mesâhif* *** İbn Ebî Dâvud es-Sicistânî (v.316).

2. *Kitâb el-Mesâhif* *** (İbn Eşte) M. b. Abdullâh el-Levzerî (v.360).

3. *el-Mesâhif* *** İbn Eşte

4. *el-Mesâhif* *** İbnu'l-Enbârî.

5. Mushaflar. *el-Mesâhif* *** İbn Ebû Dâvûd,

6. *el-İktisâd fî Resmi'l-Mushaf* *** Osmân b. Saîd ed-Dânî (v.444).

7. Noktalama. *el-Muhkem fi'n-Nakt* *** Osmân b. Sa'îd ed-Dânî el-Mukrî (v.444).

8. *Misbâh el-Vâkıf 'alâ Rusûm el-Mesâhif* *** Ahmed b. M. el-Vâsıtî (v.653).

9. Resmu'l-Mushaf. el-Kasîde er-*Râiyye* *** *Akîle Etrâb el-Kasâid* diye bilinen kitaptır.

10. *Resm el-Kur'an. el-Hibât es-Seniyye al-'Aliyye 'alâ Ebyât eş-Şâtıbiyye e'r-Râiyye fi'r-Resm* *** Ali b. Sultân M. el-Heravî (v.1014).

11. Resmu'l-Mushaf. *'Akîle Etrâb el-Kasâid fî Esnâ'l-Mekâsid* *** M. Kâsim b. Fiyerra eş-Şâtıbî (v.590).[70]

12. Resmu'l-Mushaf. *Cemîle Erbâb el-Merâsid fî Şerḥ ʿAḳīle Etrâb el-Kaṣâid* *** İbrâhim b. Ömer el-Ca'berî (v.732).

13. Resmu'l-Mushaf. *el-Hibât es-Seniyye fî Şerh el-'Akîle er-Râiyye:*

14. Resmu'l-Mushaf. *el-Muknî':*Osmân b. Sa'îd ed-Dânî'nin (v.444).

15. Resmu'l-Mushaf. *Telhîsu'l-Fevâid (ve Takrîb el-Mutebâʿid)* *** Ali b. Osmân b. el-Kâsih (v.801).

16. *İlmu Resmi'l-Mushaf* *** [71]

17. *el-Vesîle ilâ Keşfi'l-'Akîle* *** Ali b. Abdu's-Samed es-Sehâvî (v.643).

J) Tecvîd Müellefatı Hakkında

1. Tebsira el-Murîd fî Kavâid et-Tecvîd *** Huseyn eş-Şâmî.[72]

2. Şemsiyye *** Ahmed b. Karaman el-Konevî.[73]

3. *'Ukûd el-Cumân fî Tecvîdi'l-Kur'an* *** İbrâhim b. Ömer el-Ca'berî (v.732).[74]

4. *'Umde el-Mufîd ve 'Udde el-Mecîd fî Ma'rife Lafzi't-Tecvîd* *** Ali b. M. es-Sehâvî (v.643).[75]

5. *Durra el-Kâri' el-Mecîd fî Ahkâm el-Kırâa ve't-Tecvîd* *** İbrâhîm b. Mûsâ el-Kerekî (v.853).

6. *ed-Durr el-Yetîm* *** M. b. Pîr Ali Birgivî (v.981).[76]

7. *el-'İkd el-Ferîd fî 'İlm et-Tecvîd* *** İbn Arabşâh Ahmed b. M. (v.854). Manzumdur.

8. *el-'İkd el-Ferîd fî 'İlm et-Tecvîd* *** M. b. Mahmûd es-Semerkandî.[77]

9. *el-Fevâid es-Sirriyye fî Şerh el-Mukaddime el-Cezeriyye* *** İbnu'l-Hanbelî, (v.971)

10. *el-Havâşi el-Ezheriyye fî Halli Elfâz el-Mukaddime el-Cezeriyye* *** Hâlid b. Abdullâh el-Ezherî (v.905).

11. *el-Havâşi'l-Mufehhime li-Şerhi'l-Mukaddime* *** Ebû Bekr Ahmed (v.827).

12. *el-Kasîde el-Fâiha fî Tecvîd el-Fâtiha* *** M. b. Mahmûd es-Semerkandî.

13. *el-Kasîde el-Hâkâniyye* *** Mûsâ b. Abdullâh b. Yahyâ el-Hâkânî.

---

[70] Ebû 'Amr ed-Dânî'nin *el-Mukni'*in 298 beyit ile manzum hale getirilmiş şeklidir.
[71] "Râiyye Şerhi'nde bu konudaki araştırmalar ve kitaplar yer almıştır."
[72] "Muhtasar, müretteb ve beş fasıldan oluşan bir eserdir. Hamdele ile başlar."
[73] "Türkçe yazılmıştır; Kıraat ve Tecvid konularını işler. 12 bölümdür."
[74] "Bu bir kaside-i nûniyyedir; 822 beyittir."
[75] "Tecvîd ile alakalı 60 beyitlik bir kasidedir. Nûniyye şeklinde manzumdur."
[76] "Tecvîd hakkındadır; iki varaktır. 974'te Cemâziye'l-Ûlâ başlarında yazmıştır."
[77] "Bu eser bir kasidedir. Sonraları onu *Rûhu'l-Murîd* adıyla şerh etmiştir."

14. *el-Kasîde en-Nûniyye* *** Ebû Müzâhim Mûsâ b. Abdullâh b. Yahyâ el-Hâkânî (v.325).
15. *el-Kavl el-Mufîd fî Usûl et-Tecvîd* *** İbrâhîm b. Ömer el-Bikâî (v.885).
16. *el-Mufîd fî 'İlmi't-Tecvîd* *** Ahmed b. M. es-Sâlihî el-Mukrî.
17. *el-Mukadime el-Cezeriyye* *** M. b. M. el-Cezerî eş-Şâfi'î (v.833).
18. *el-Ukûdü's-Seniyye fî Şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye* *** Ahmed b. M. el-Kastallânî (v.923)
19. *el-Vâdiha fî Tecvîd el-Fâtiha* *** İbrâhîm b. Ömer el-Ca'berî (v.732).[78]
20. *er-Riâye li-Tecvîd el-Kırâe ve Tahkîk Lafzi't-Tilâve* *** Mekkî b. Ebû Tâlib (v.437).[79]
21. *et-Tahdîd li'l-İtkân ve't-Tecvîd* *** Osmân b. Sa'îd ed-Dânî (v.444).
22. *et-Tecrîd fî Şerhi't-Tecvîd* *** İlerde ilgili açıklamalar gelecek.
23. *et-Temhîd fî 'İlmi't-Tecvîd* *** M. b. M. el-Cezerî (v.833).
24. *Kasîde fi't-Tecvîd* *** M. el-Hâfız. Farsçadır.
25. *Kasîde fi't-Tecvîd* *** M. el-Hâfız. Farsçadır.[80]
26. *Menhec el-Murîd fi't-Tecvîd* *** İbn Hamîs el-Ka'bî (v.552).
27. *Minhâc e-Kârî* *** Sultân M. Han Câmii hatîbi.
28. *Nuzhet el-Murîd fî Halli Elfâz el-Müfîd. el-Mufîd fî 'İlmi't-Tecvîd*'in şerhidir.
29. *Risâletu't-Tecvîd* *** Sâdık b. Yûsuf el-Mücevvid (ö….).
30. *Rûh el-Murîd fî Şerh el-'İkd el-Ferîd fi't-Tecvîd* *** .
31. *Umde el-Murîd li-Cevhera et-Tecvîd* *** Bu daha önce ele alımıştı.

K-I) Vakflar ve Ahkâmı Hakkında

1. Ahkâmu'l-Vakf ******* Hilâl b. Yahyâ (v.245) ve Hassâf el-Hanefî (v.261)

2. Muhtasaru vakfey'il Hilâl ve ve'l-Hassâf *** Abdullâh b. Huseyn en-Nâsihî (v.447)

3. el-Âle fî Ma'rifeti'l-Vakf ve'l-İmâle ******* İbrâhim b. Muhammed el-Kerakî (v.853).

4. el-İhtidâ fi'l-Vakf ve'l-İbtidâ *** İbrâhim b. Ömer el-Ca'berî (v.732).

5. Bahru'l-Vukûf fî 'İlmi'l-Evkâf ve'l-Hurûf *** Ahmed b. Yusuf el-Bûnî.

6. *el-Hidâye fi'l-Vakf 'alâ Kellâ* *** Mekkî b. Ebû Tâlib (v.437).

7. *el-Vakf et-Tâm* *** Mekkî b. Ebû Tâlib el-Mukrî (v.437).

8. *el-Vakf fî Kellâ ve Belâ* *** Mekkî b. Ebû Tâlib el-Me'arrî (v.437).

9. *el-Vakfu't-Tâm* *** Mekkî b. Ebû Tâlib el-Me'arrî (v.437).

10. *Hall er-Remz fî Vakf Hamza ve Hişâm 'ale'l-Hemz* *** İbrâhim b. Mûsâ el-Mukrî (v.853).

11. *Kitâb el-Vakf fî Kellâ* *** Mekkî b. Ebû Tâlib el-Mukrî (v.437).

12. *Lahza ed-Taraf fî Ma'rife el-Vakf* *** İbrâhîm b. Mûsâ el-Mukrî (v.853).

13. *Teshîl el-Vukûf alâ Ğavâmid Ahkâm el-Vukûf* *** Abdu'r-Raûf el-Münâvî (v.999).

14. *Vakfu M. b. Abdullâh el-Ensârî min Ashâbi Zufer:*.

K-II) Vakf-İbtida ve Ahkâmı Hakkında

1. (M. b. Tayfûr) es-Secâvendî,
2. *'İlm el-İhtidâi fî Ma'rifeti'l-Vakf ve'l-İbtidâ* *** İbnu'l-Humâm M. b. M. (v.745).[81]

[78] Tamamı 22 beyitten oluşan küçük bir risaledir.
[79] "Bu kitap dört cilttir."
[80] Bu kitap birkaç eser önce verildiği halde nedense burada tekrar verilmiştir.
[81] "Bu eserin es-Sehâvî'ye ait olduğu da söylenmiştir."

3. *el- Murşid fi'l-Vakf ve'l-İbtidâ* *** el-Hâfız el-Ammânî (v.400 civarı).
4. *el-Hâdî fi'l-Vakf ve'l-İbtidâ* *** Ebû'l-'Alâ el-Hemedânî (v....).
5. *el-Îdâh* *** M. b. el-Kâsim b. Beşşâr el-Enbârî (v.328).
6. *el-Mûcez fi'l-Vakf ve'l-İbtidâ* *** M. es-Secâvendî.
7. *el-Mûcez fi'l-Vakf ve'l-İbtidâ* *** Muhammed... es-Secâvendî.
8. el-Muktefâ fi'l-Vakf ve'l-İbtidâ *** Osmân b. Sa'îd ed-Dânî (v.444).
9. *el-Müktefâ* *** Ebû Amr Osmân ed-Dânî el-Mukrî (v.444).
10. *Vasfu'l-İhtidâ* *** İbrâhîm b. Ömer el-Ca'berî (v.732)
11. *Kitâb el-Vakf ve'l-İbtidâ* *** Ahmed b. M. en-Nehhâs en-Nahvî (v.338).
12. *Kitâb el-Vakf ve'l-İbtidâ* *** Ahmed b. Yahya es-Sa'leb en-Nahvî (v.291).
13. *Kitâb el-Vakf ve'l-İbtidâ* *** Hasen b. Abdullâh es-Seyrâfî (v.368).
14. *Kitâb el-Vakf ve'l-İbtidâ* *** M. b. Hasen er-Ruâsî.
15. *Vasf el-İhtidâ fi'l-Vakf ve'l-İbtidâ* *** İbrâhîm b. Ömer er-Rib'î el-Ca'berî (telif 716 Ramazan).
16. *Vukûf en-Nebî 'Aleyhi's-Salât ve's-Selâm fi'l-Kur'ân* *** M. b. Îsâ el-Mağribî.[82]

L) Vecihler

1. *el-Lu'lu' el-Meknûn fî Cem'i el-Evcuh min Sûre el-Kevser ilâ Kavlihî Subhânehû ve Teâlâ "ve Ulâike hum el-Muflihûn"* *** Seyfu'd-Dîn b. 'Atâullâh el-Basîr.

M) Şüpheli Kayıtlar

1. *Kitâb el-Vucûh* *** Mukâtil b. Süleymân (v.150). *Kıraat ile ilgili olabileceğini aktarmış ama değil…*

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Hâcî Halîfe'ye (Kâtip Çelebi) göre, ilimler arasında daima şaşmaz bir denge olmalıdır. Yani aklî ilimlerde derinleşmek, ilerlemek ve yoğunlaşmak naklî ilimleri ihmal etmeyi zorunlu kılmaz. Aklî ilimler ile naklî ilimler bir kuşun iki kanadı mesabesindedir. Nasıl ki, bir kuş tek kanatla uçamaz. Aynı şekilde insanlar ve cemiyetler de istikballerini garantiye almak ve fertlerini hem ruhsal hem de fizik dünyada insan onuruna yakışır bir hayat yaşamak için gerekenlerle donatmalıdır. Yani bu iki hazineyi sonuna kadar kullanmalı, bu iki ilim kanalını daima açık tutmalı ve her zaman geliştirmeye, ilerletmeye çalışmalıdırlar. Yoksa hem ele güne rezil olurlar hem de ecnebilere muhtaç konuma düşerler.

Keşfu'z-Zunûn'da Kur'ân İlimleri diye bilinen konulara kısmen değinildiği görülmüştür. Bunun yanında Tefsir Tarihi ve Usulü kapsamında ele alınan meselelere de yer verilmiştir. Bu bağlamda Esbab-ı nüzûl, Aksâm el-Kur'ân, Mufredât el-Kur'ân, Muteşâh el-Kur'ân, el-Vucûh ve'n-Nezâir hakkında yazılan eserler ve müellifleri hakkında farklı ebatlarda bilgi verilmiştir. Yanı sıra, Kur'an'ın tilaveti, tertîli ve kıraatleri üzerinde durulmuştur. Bu kısımda hatırı sayılır kitaplar ve müelliflerinden söz etmiştir. Bazı durumlarda çağında çok mergup sayılan eserlerdeki görüşleri hatta kimi konularda ünlü tefsirlerde yer alan bazı açıklamaları yanlış ve astronomi ya da coğrafya veyahut hendese ilimlerinin tespitlerine aykırı saymıştır.[83]

Bu incelemede enine boyuna incelediğimiz Kıraatler konusunda Hâcî Halîfe tarafından ele alınan müellifler ve eserler, büyük bir yekûn tutsa da onların tamamını kaydetme ve hakkında bilgi verme gibi bir hedefinin olmadığı anlaşılmaktadır. Söz gelimi kendisinden yaklaşık 500 sene önce yaşamış Muhammed b. İshâk en-Nedîm'in (380/990) *el-Fihrist*'te kaydettiği eserlerin tamamını bile almamıştır. Bunun neden böyle yaptığı anlaşılamamış. Acaba bunda mezhebi veya itikadi görüşlerinin etkisi olmuş mudur? Onca kapsamlı çerçevede yazan bir müellifin bu tür meseleleri aşmış olması beklenir. O, genel manada Kıraat ilimlerini makul ölçülerde ele alır ardından bu disipline ilişkin yazılmış pek çok eseri bir liste şeklinde zikreder. Şu da var ki, burada yer verdiği eserlerin çok azını tanıtmaya çalışır.[84]

---

[82] "Vakflara Kur'an'nın 17 yerinde rastlanır. Bakara 148, 197. Âl-i İmrân 7, Mâide 31, 48, 116, Yûnus 2, 53, Yûsuf 108, Ra'd 17, Nahl 5, Lokmân 13, Mu'min 6, Nâziât 23, Kadir 3, 4, Nasr 3."

[83] Mesela bkz. 36/Yâsîn 39. ayet tefsiri. Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*,4/268; Kâtip Çelebi, *Mîzânu'l-Hak*, 22;. 7/A'râf 97. ayet tefsiri. Kâtip Çelebi, *Mîzânu'l-Hak*, 21; 7/A'raf 185. tefsiri. Kâtip Çelebi, *Mîzânu'l-Hak*, 21; 18/Kehf 93. ayet tefsiri, Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 3/292.

[84] Bkz. Kâtip Çelebî, *Keşfu'z-Zunûn*, 2/1317 ila 1323; Kâtip Çelebi, *Mîzânu'l-Hak*, 105.

Bu araştırmanın önemli bir sonucu da *Keşfu'z-Zunûn* sayesinde Kıraat İlmi ile ilgili 347 (üç yüz yedi) kitap/risalenin günümüze kadar geldiğinin fark edilmesidir. Yani çağımıza kadar herhangi bir şekilde araştırma ve incelemeye konusu yapılmamış düzinelerce eser bu ansiklopedik eser sayesinde hiç olmazsa kendisi ve müellifinin adıyla asrımıza kadar gelmiş bulunuyor.

Keşfu'z-Zunûn'da ele alınmış eserler muhteva ve haklarında verilmiş bilgiler açısından tasnif edildiğinde çeşitli kategoriler ortaya çıkar.

1. Hâcî Halîfe, ele aldığı eserin önce ismini, hicri olarak telif tarihini, ne ile başladığını, kaç cilt veya sayfa olduğunu yazar. Yazarı hakkında bilgi verir ve hicri takvime göre vefat tarihini kaydeder.

2. Şayet bahsettiği eser ünlü ise hem onun hem de müellifi hakkında detaylı bilgi verir. Bu durumda söz konusu eserin haşiye, şerh ve taliklerini de kaydeder. Ayrıca başka yerde ondan bahsedecekse, ilgili yere gönderme yapar veya işaret eder.

3. Şayet bir eser, Kitabının temel dili Arapça dışında yani başka bir dille yazılmışsa bunu da belirtir. Eğer eseri görmüşse başlangıç cümlesini de kaydeder. Ayrıca bu konuda isim benzerliği olan eserler varsa bunların karıştırılmamasını tembih eder.

4. Usul ve metot olarak Hâcî Halîfe eserler ve müellifler hakkında standart bilgi vermez. Onun hakkında bilgi verdiği kitaplar/risaleler ile yazarları hakkında muhteva konusunda bir analoji yapıldığında şu kategoriler ortaya çıkar.

5. Farsça yazıldığı belirtilen eserler. Bunlar şöhretlerine göre az-çok tanıtılmıştır.

6. Müellifi tarafından yarım bırakılıp başkası tarafından tamamlanan eserler. Bunlar çok çeşitlidir.

7. Hakkında çok az bilgi verilen eserler. Bunlar genelde tedavülde olmayanlardır.

a-) Sadece eserin adı ile yazarının yazıldığı eserler. Bunlar çok önemsenmemiştir.

b-) Sadece eserin adı yazılıp (في القرآآت) diye alanına işaret edilen eserler.

c-) Sadece eserin adı yazılıp (من كتب القرآآت) diye sahası bildirilmiş eserler.

d-) Sadece eser ile müellifinin adı yazıldıktan sonra kısaca özellikleri belirtilen eserler.

e-) Sadece eserin adı ile müellifinin adı yazıldıktan sonra cilt sayısı da belirtilen eserler.

8. Çok boyutlu olarak ele alınan eserler. Bunlar hakkında genelde geniş bilgi verilmiştir. Her halde bu tür kitaplar *Keşfu'z-Zunûn*'un telif edildiği esnada popüler konumda olan eserlerdir.

9. Çok uzun olduğundan bizzat müellifi tarafından kısaltılan eserler. Bunlar hakkında özlü bilgi verilmiştir.

Her halde *Keşfu'z-Zunûn*'da kaydedilenler Osmanlı cemiyeti için bir ufuk vermeye hatta ufuk açmaya yetecek dereceye ulaşmıştır. Buna bir ölçüde *Sullem el-Vusûl* adlı eserini de ilave etmek gerekir. Bu her iki eser, Kur'ân (Kur'ân Tarihi, Kur'ân ilimleri) ve Tefsîr'in (Tefsir Usûlü ile Tefsirde Kullanılan Metotların) konuşulduğu bütün bilgi şölenlerinde, çalıştay ve panellerde çeşitli açılardan ele alınmalıdır. Yanı sıra, bu eserlere bakılmaksızın Tefsir Tarihi, Tefsir Usulü ve Kur'ân İlimlerine ilişkin kitap/makale/tebliğ bile yazılması ilmi açıdan önemli bir noksan sayılmalıdır.

KAYNAKÇA

Altaş, E. (2007). Kâtip Çelebi'de ıslahat düşüncesi. *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, 12, 217–260.

Altıkulaç, T. (2006). el-Mukni', *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 31/138-139.

Beydâvî, Abdullah bin Ömer. (1418). *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-teʾvîl*. Dâr İhyâʾ et-Türâs el-ʿArabî.

Bilmen, Ö. N.. (1973). *Tabakātu'l-müfessirîn*. Bilmen Yayınları.

Çelebi, K. (1987). *Keşfü'z-zunûn ʿan esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn* (Seyyid Şihâbeddin en-Necefî, Haz.). Dâr İhyâʾ et-Türâs el-ʿArabî.

Çelebi, K. (2007). *Mîzânu'l-hak fî ihtiyâri'l-ehak* (Süleyman Uludağ, Çev.). Kabalcı Yayınları.

Çelebi, K. (2016). *Siyaset nazariyesi: Düstûru'l-amel li-ıslâhi'l-halel* (Ensar Köse, Haz.). Büyüyenay Yayınları.

Çelebi, K. (2007). *Keşfü'ẓ-zunûn ʿan esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn* (Rüştü Balcı, Çev.). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları.

Çiçek, H. & Kaya, O. (2017). *eş-Şeyh Bâkir el-Kahtâvî ve İlim Dünyasındaki Yeri,* e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi/Journal of Oriental Scientific Research (JOSR),

Çiçek, H. (2021). *Yukarı Mezopotamya Coğrafyasında Geleneksel Medrese Metodolojisi ile Arapça Öğretimi Yapan Kurumlara Dair Bir Mülahaza (Kahta Merkezi Örneği),* İlahiyat Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler, Gece Kitaplığı Yayınları.

Dânî, Ebû Amr Osmân bin Saîd. (1984). *Et-teysîr fi'l-kırâʾâti's-sebʿ* (Otto Pretzl, Ed.). Dâr et-Türâs el-ʿArabî.

Dimyâtî, Ahmed bin Muhammed. (1987). *İthâfu fudalâʾ el-beşer fi'l-kırâʾât el-erbaa ʿaşer* (Şa'bân Muhammed İsmâil, Ed.). Dâr el-Kütüb el-ʿİlmiyye.

Ebû Şâme, Abdurrahman bin İsmâil el-Makdisî. (1982). *İbrâzu'l-meʿânî min hırzi'l-emânî fi'l-kırâʾât es-sebʿ* (İbrâhim Atve İvaz, Ed.). Dâr el-Kütüb el-Mısriyye.

Edirnevî, Ahmed bin Muhammed. (1997). *Tabakātu'l-müfessirîn* (Süleyman bin Sâlih, Ed.). Mektebetü'l-ʿUlûm ve'l-Hikem.

Kaddûrî, G. el-Hamed. (1982) *Resm el-Mushaf*, Bağdat

Hâcî Halîfe, Mustafa bin Abdullah (Kâtip Çelebi). (1941). *Keşfü'z-zunûn ʿan esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn* (Mehmet Şerefettin Yaltkaya, Haz.). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

İbn Haldun, Abdurrahman bin Muhammed. (2004). *Mukaddime* (Halil Kendir, Çev.). İmaj Yayınları.

İbn Mihrân en-Nîsâbûrî. (1985). *El-gâye fi'l-kırâʾât el-ʿaşr* (Muhammed Ğıyâs el-Cenbâz, Ed.). Dâr eş-Şevâf.

İbnu'l-Cezerî, Ebû'l-Hayr Muhammed bin Muhammed. (1987). *En-neşr fi'l-kırâʾât el-ʿaşr* (Eymen Rüşdî Süveyd, Ed.). Dâr el-Gavsânî.

İbnu'l-Enbârî. (1971). *Kitâbu îzâh el-vakf ve'l-ibtidâ* (Muhyiddin Abdurrahman Ramazan, Ed.). Dâr el-Fikr.

İdiz, F. (2015). Kâtip Çelebi'nin *Mîzânu'l-hak* adlı eseri bağlamında Kâdızâdeliler–Sivasîler mücadelesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(39), 1052–1063.

İnalcık, H. (2016). *Osmanlı tarihinde İslamiyet ve devlet*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Karaçam, İ. (2015). *Kur'an-ı Kerîm'in faziletleri ve okuma kâideleri* (29. bs.). Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Kılıç, H. (2017). İki çağ arasında: Kâtip Çelebi'de aklî ilimler vurgusunun geleneksel ve güncel tazammunları. İlhan Kutluer (Ed.), *Yitirilmiş hikmeti ararken* içinde (ss. 544–563). İz Yayıncılık.

Kutluer, İ. (2017). *Yitirilmiş hikmeti ararken*. İz Yayıncılık.

Mekkî bin Ebû Tâlib. (1964). *El-ibâne ʿan meʿâni'l-kırâʾât* (Abdulfettâh İsmâil Şelebî, Ed.). Matbaʿatü'n-Nahda.

Ocak, H. (2016). Siyaset/toplum felsefesi/ahlâkı açısından Kâtip Çelebi'de ulemâ ve ümerânın yeri. *Mizânu'l-Hak İslami İlimler Dergisi*, 1, 83–100.

Pakdil, R. (2016). *Taʿlîm, tecvîd ve kıraat* (10. bs.). Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Sezgin, F. (1991). *Târîh et-turâs el-ʿarabî* (Mahmûd Fehmî Hicâzî, Çev.). Riyad.

Suyûtî, Abdurrahman bin Ebû Bekir. (1987). *El-itkân fî ʿulûm el-Kurʾân* (Fevvaz Ahmed Tanpınar, Ed.). Dergâh Yayınları.

Taşköprîzâde, Ahmed bin Mustafa. (1968). *Miftâhu's-saʿâde ve misbâh es-siyâde fî mevdûʿât el-ʿulûm* (Kamil Berki & Abdulvahhab Ebu'n-Nur, Eds.). Dâr el-Kütüb el-Hadîse.

Tehânevî, Muhammed bin Aʿlâ bin Ali el-Fârûkî. (1996). *Mevsûʿa keşşâf ıstılâhât el-funûn ve'l-ʿulûm* (Ali Dahrûc, Ed.; 2 cilt). Librairie du Liban.

Yurtoğlu, B. (2007). *Keşfü'z-zunûn ve Kâtip Çelebi'nin bilim anlayışı* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zerkeşî, Bedreddîn Muhammed bin Abdullah. (1973). *El-burhân fî ʿulûmi'l-Kurʾân* (2. bs.). Dâr el-Maʿrife.